

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Kresba jako nástroj poznání dítěte

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Olga Doňková

Vypracovala:
Klára Prosová

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Kresba jako nástroj poznání dítěte zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.
Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 23. 4. 2012

Podpis

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Olze Doňkové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mně poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Poděkování patří také paní ředitelce a učitelkám Mateřské školy Skřivánek v Brně Bystrci, která mi umožnila realizaci výzkumné části práce.

Klára Prosová

OBSAH

Úvod	5
Teoretická část	6
1. Vývoj dětské kresby	7
1.1 Vývojové etapy dětského výtvarného projevu	7
1.2 Vývoj kresby lidské postavy.....	10
1.3 Vývoj grafomotoriky	12
2. Interpretace dětské kresby	15
2.1 Co dítě nejčastěji kreslí	15
2.2 Specifika kresby předškolního dítěte	16
2.3 Základní symbolika v dětské kresbě.....	18
3. Kresba a diagnostika	21
3.1 Využití kresby v diagnostice	22
3.2 Diagnostické testy využívající kresbu	24
3.3 Testy kresby lidské postavy	26
Empirická část	28
4. Cíl průzkumu a formulace výzkumných otázek	28
5. Charakteristika výzkumného vzorku	29
6. Použité metody	29
7. Analýza kreseb	32
8. Závěry výzkumu	51
9. Shrnutí výsledků	54
Závěr	55
Resumé	57
Anotace	58
Literatura a prameny	59
Přílohy – seznam	60

Úvod

„Dospělí sami nikdy nic nechápou a děti to hrozně unavuje stále a stále jim něco vysvětlovat“. (Antoine de Saint-Exupéry, Malý princ, 1946).

Kresba má pro nás dospělé zvláštní význam, pomáhá nám poodhalit tajemství dětské duše a umožňuje nám, alespoň na chvíli, vidět svět zase dětskýma očima, bez předsudků a neustálých soudů. Pro dítě je kresba prvotně hrou a nevědomky jakousi vnitřní výpovědí. Jejím prostřednictvím nám sděluje beze slov své pocity a chápání okolního světa, aniž by to bylo jeho prvotním úmyslem. Dětský svět je bezprostřední a čistý. Právě ta dětská „vnitřní svoboda“ mě vedla ke zpracování tématu, týkajícího se dětí předškolního věku, téma kresby jsem si zvolila z důvodů vlastního zájmu o danou problematiku, vyplývajícího z mé role matky dvou předškolních dětí.

V bakalářské práci se snažím zprostředkovat co nejucelenější pohled na dětskou kresbu s důrazem na její využití v diagnostice. Soustředím se na ztvárnění lidské postavy dětmi předškolního věku.

Zpracování tohoto tématu mně přinášelo mnohá úskalí, z nichž mezi nejtěžší patřilo, jak toto obsáhlé a komplikované téma uchopit. Téma dětské kresby je zpracované v mnoha publikacích a můžeme ji posuzovat z mnoha hledisek. Snaha o celistvost práce mě tedy vedla ke změně původní osnovy.

Bakalářská práce je rozdělena do kapitol tak, že na sebe logicky navazují a shromažďují teoretické poznatky pro empirickou část.

První kapitola podává komplexní charakteristiku vývojových etap dětského výtvarného projevu, zabývá se vývojem kresby lidské postavy a vývojem grafomotoriky v jednotlivých věkových obdobích.

Druhá kapitola je věnována obsahové stránce dětských kreseb, jejím nejčastějším námětům, seznamuje čtenáře se specifikami kresby předškolního dítěte a nastiňuje základní symboliku v dětské kresbě.

Třetí kapitola je zaměřena na význam kresby z hlediska diagnostiky a diagnostických testů. Závěr kapitoly shrnuje rozdílné přístupy k hodnocení kresby lidské postavy, čímž

plynule přecházím k poslední kapitole, jejímž obsahem je vlastní výzkumná činnost, tzn. analýza kresby lidské postavy.

Byl proveden výzkum kvalitativního charakteru, který spočívá v rozboru kreseb dětí předškolního věku s cílem vymezit specifické znaky z hlediska pohlaví. Při zpracování jsem jako hlavní metody využila analýzu výsledků činnosti, zúčastněné pozorování a rozhovor.

Ráda bych, aby moje práce byla přínosem nejen pro všechny, co se o danou problematiku zajímají, ale i pro ty, kteří s dětmi pracují, tedy i pro značnou část sociálních pedagogů. Je to jedna z možných cest, po které se může člověk vydat při hledání klíče k dětské duši.

Teoretická část

1. Vývoj dětské kresby

Kresba je pro dítě prvotně hrou a naprosto přirozenou činností. Až postupem času přichází na to, že může sloužit k zobrazení reality. Stejně jako se vyvíjí osobnost dítěte, rozvíjí se současně jeho schopnost kreslit. Vývoj je odstupňován do určitých fází, které mají svá pravidla a svou danou posloupnost. Někteří autoři přirovnávají vývoj dětské kresby k vývoji řeči: žvatlání – čmárání; první slabiky – první dodržované směry čar; přidávání obsahu a významu určitým hláskovým shlukům – přepisování obsahu shluku čar; obsahový význam prvních slov – prvních kreseb; schopnost skládat věty - schopnost zobrazit vzájemné vztahy apod. Tato paralela ukazuje na zákonitost vývojového procesu (Ondrůjová, 1930).

Stádia vývoje jsou platná pro každého jedince. Ale nezapomínejme, že každá osobnost je jedinečná a její vývoj je velmi specifický. Již velmi brzy můžeme pozorovat v kresbě jakýsi rukopis, který je individuálně ovlivněn mnoha faktory, jako je individuální zkušenost, či prostředí jedince.

Proto se kresba využívá jak v pedagogické, tak v psychologické diagnostice. Abychom mohli využít kresbu pro účely diagnostiky, musíme mít přehled o jejím vývoji. V této kapitole se zaměříme, jak na vývoj kresby z hlediska obsahového, tak i formálního.

1.1 Vývojové etapy dětského výtvarného projevu

Jak jsem již uvedla, dětská kresba se vyvíjí v závislosti na vývoji jedince, a to bez ohledu na jeho umělecké schopnosti. Každému věku odpovídá specifický typ kresby. Tuto domněnku jako první vyslovil G .H. Luquet (In Davido, 2008).

Nyní se zaměřím na základní charakteristiku jednotlivých vývojových etap dětského výtvarného projevu.

Bezobsažné čáranice

Tak se nazývají první grafomotorické projevy, ke kterým dochází v období mezi dvanácti až osmnácti měsíci věku dítěte. Tvoří základní etapu ve vývoji dětského výtvarného projevu. Jde o náhodné uchopení kresebného nástroje, různorodou manipulaci, kdy si dítě všímá, že jeho pohyb zanechává stopy, jedná se spíše o jakousi pohybovou hru. Dítě často čmárá všemi směry, aniž by tužku pozvedlo a často překračuje hranice papíru. Zároveň tyto první pokusy v sobě nesou zárodky forem a znaků, náhodně vzniklá kolečka, obloučky, úhly atd. (Bednářová, & Šmardová, 2006).

Obsažné čáranice

V období jeden a půl až dva roky pozvolna přechází od bezobsažné k obsažné čáranici. Dítě začíná chápat, že kreslením něco vytváří a výsledek dostává obsah. Ve spleti čar se skrývají osoby, zvířata nebo věci z prostředí dítěte. Je zde nutný komentář, svůj výtvar dílo dítě pojmenovává často až dodatečně. Luquet (In Piaget, 1997) tuto fázi nazývá “nahodilým realismem”. Z pohledu grafického znázornění jsou pro toto období nejtypičtější kruhové formy.

Přechod ke znakové kresbě

Mezi druhým a třetím rokem přechází dítě ke znakové kresbě. Zvládá už vodorovné a svislé čáry a dokáže uzavřít kruhový tah. Tyto různé čáry se pak snaží kombinovat a utvářet znaky. Na základě těchto znaků se pak kresba stává čitelnou i pro druhé.

Znaková kresba

Rozvíjí se kolem třetího až čtvrtého roku dítěte. Dítě už zvládá kreslit specifické znaky pro vytváření osob či věcí. Jejich znázornění je velmi zjednodušené, ale pro dospělé již zřetelně čitelné. Je to stadium, kdy začíná kreslit první lidské postavy, tzv. hlavonožce (viz kapitola Vývoj kresby lidské postavy).

Spontánní realismus

Zahrnuje celé předškolní období až po nástup dítěte do školy, mluvíme o stáří mezi třemi až šesti roky. Tato etapa je pro vývoj dětského výtvarného projevu nejdůležitější. S rozvíjejícím se myšlením a vývojem jemné motoriky dochází k zdokonalování kreseb jak v jejich obsahu, tak v technice. Co se významu týče, v tomto období dítě nezobrazuje skutečnou podobu věcí, spíše odraz toho, co o dané věci ví a zná (Davidová, 2008). Typickým rysem předškolní kresby je transparentnost, na obrázku lze vidět i to,

co ve skutečnosti nevidíme, např. obrysy těla jsou vidět skrz šaty postav. G. H. Luquet toto období nazval stádiem „*intelektuálního realismu*“ (In Piaget, 1997). Ke konci předškolního věku se výtvoři stále více přibližují skutečnosti.

Střízlivý realismus

Toto období, nazývané také vizuální realismus, vrcholí mezi osmi až deseti roky. Kresba se nadále zdokonaluje po všech stránkách. Objekty mají správné proporce a z hlediska prostoru jsou správně zachyceny. Na obrázcích se začíná objevovat profil. Největší pokrok oproti předchozímu období vidíme v obsahové stránce obrázků. Dítě se snaží kreslit to, co skutečně vidí, je zde patrná snaha o co nejpřesnější zachycení reality. Dítě ke svým výtvorům přistupuje značně kriticky. Toto stadium označil G. H. Luquet za „*realismus zrakový*“ (In Piaget, 1997) a upozornil v kresbě na dva nové rysy - skryté části předmětu nejsou již zobrazovány a předměty v pozadí jsou stupňovitě zmenšovány.

Potlačení kresebného projevu

Po desátém roce života dochází u většiny dětí k potlačení kresebného projevu. Prepuberta a nastupující puberta přesouvá zájmy dítěte jiným směrem. Zájem o tuto činnost upadá. Pouze u určitého počtu dětí s výtvarným nadáním zájem o kresbu pokračuje a v této činnosti se zdokonalují (Mlčák, 1996).

Jak jsem již uvedla, vývoj kresby má svá daná stádia, ale mezi dětmi mohou být velké rozdíly. Vývoj je ovlivňován několika faktory. Podle Bednářové, Šmardové (2006, str. 6) lze faktory vymezit následovně:

Mentální vyspělost dítěte

Odráží se v kresbě dítěte. Kresebný projev mentálně retardovaného dítěte je ve srovnání se stejně starými dětmi pod úrovní věku.

Motorika

Pro zvládnutí kreslení a později psaní je potřeba koordinace mezi rukou a okem (tzv. vizuomotorická koordinace). Pokud je dítě v některé z těchto oblastí nevyzrálé nebo přímo handicapované, odráží se to v úrovni jeho kresby.

Lateralita

U dětí nastává pokrok v kreslení až po ustálení preference jedné z končetin. Pokud je vývoj lateralizace pomalejší, často se objevuje nechuť ke kreslení.

Zrakové vnímání

Při kreslení se zapojuje zrakové vnímání a jeho čtyři kvality: zraková analýza, syntéza, diferenciacce a paměť. Jedná se o schopnost rozložit celek na části a naopak, vidět detaily a odlišnosti, zapamatovat si, co jsem viděl.

Paměť, pozornost, schopnost představivosti a reprodukce

Věnování pozornosti je předpokladem vnímání. To, co vnímáme, uložíme do paměti, kde tyto vjemy můžeme oživit. Paměť nám dovoluje vyvolávat představy a znázornit je po svém.

Všechny uvedené faktory se týkají vnitřních podmínek vývoje kresby. Avšak její vývoj a úroveň jsou ovlivňovány i vnějšími faktory. Záleží také na okolním prostředí a množství podnětů, kterých se dítěti dostává. (Bednářová, & Šmardová, 2006).

1.2 Vývoj kresby lidské postavy

První zobrazovanou formou v dětské kresbě je lidská postava (Bednářová, & Šmardová, 2006). Člověk je také hlavním tématem kreseb dětí předškolního věku. Můžeme se domnívat, že tomu je tak nejspíš proto, že dítě zprvu kreslí věci či osoby, které pro něj mají nějaký zvláštní a trvalejší význam. A zvláště v prvních letech života je dítě odkázáno právě na druhé lidské bytosti.

Samo sebe dítě začne kreslit až v momentě, kdy si uvědomí vlastní tělo a jeho situování v prostoru (Davido, 2008).

První pokusy o zobrazení lidské postavy se objevují mezi třetím a čtvrtým rokem. Jedná se o tzv. ***hlavonožce***.

Zpočátku se nejedná o lidskou postavu, spíše o její základ. První pokusy začínají oválem představujícím hlavu, do níž dítě postupně vkresluje důležité lidské znaky, tedy oči, ústa a nos. Poté přimalovává další čáry jako nohy a vzniká hlavonožec. O něco později se přičleňují vertikální čáry, představující ruce. Už ve znázornění hlavonožce najdeme individuální rozdíly.

Kolem pátého roku zaznamenáváme velký posun ve vývoji kresby lidské postavy. Dítě začíná rozlišovat hlavu a trup.

Podle Uždila (2002, str. 24) trup začíná dítě rozlišovat až tehdy, když hledá místo pro zobrazení detailů, např. knoflíků, pupíku. Zpočátku je menší než hlava, protože mu nepřikládá velký význam, objevuje se v podobě oválu, kruhu, trojúhelníku či čtverce. Detailů začíná přibývat, u některých dětí můžeme vidět již dvojdimenzionální znázornění rukou a nohou. Na jiných obrázcích se již objevují vlasy, prsty, pupík atd.

V šesti letech se stává lidská postava propracovanější, je zřetelně členěná. V tomto věku už by měla figura obsahovat nohy, ruce, trup, krk a hlavu se všemi jejími částmi. Jednotlivé části těla jsou připojeny na správném místě. Postavu dítě kreslí po částech, které potom k sobě mechanicky připojuje, ruce jsou připojeny k trupu a směřují do stran nebo vzhůru (Bednářová, & Šmardová, 2006). Také proporcionality je lépe zvládnutá. Objevuje se množství detailů jako šperky, kapsy, knoflíky atd.

Zpočátku jsou všechny postavy, ženské i mužské, znázorňovány stejně bez rozdílů. Postupným vývojem jsou postavám přimalovávány detaily, kterým je jejich tvůrci pohlavně odlišují.

V sedmi letech se kresba ještě více zdokonaluje. Přibývá detailů, je zde už jasná diferenciací mužské a ženské postavy. Ženské postavy bývají znázorněny jako dvoudílné s vyznačeným pasem. Nohy jsou blíže u sebe a ruce jsou umístěny ve výši ramen.

Mezi sedmým a devátým rokem se začíná v kresbě objevovat profil. Potřeba jeho znázornění je dána tím, že dítě chce zachytit pohyb, např. chůzi, proto je nutno natočit figury do profilu (Uždil, 2002). Zpočátku je profil nedokonalý a často se setkáváme s tzv. „smíšeným profilem“, kdy dítě nakreslí celé tělo z profilu včetně hlavy, ale na obličejí znázorní obě oči.

Během osmého roku se mění technika kreslení, dítě kreslí současně krk, rameno a paži v jedné linii. Celkově se figura stále více zdokonaluje, současně i její znázornění z profilu.

V devíti letech je patrná snaha zachytit kresbu v pohybu. Nalézáme stále větší rozdíly mezi výtvary chlapců a dívek. Na dívčích obrázcích nalézáme větší počet propracovanějších detailů než na kresbách chlapců

Mezi desátým a jedenáctým rokem se vývoj kresby lidské postavy završuje. Dítě už dokáže nakreslit člověka perspektivně v trojrozměrném prostoru. Na kresbách se setkáváme s prvky stínování a tvarování. V dalších letech se může postava ještě zdokonalovat. Častěji se však setkáváme s regresivními tendencemi, se sklonem ke zjednodušení (redukce detailů) nebo stylizaci kresby (Mlčák, 1996).

1.3 Vývoj grafomotoriky

Dítě začíná kreslit velmi brzy. Jemná motorika t.j. pohyby rukou a prstů při uchopování, pouštění a manipulování se velmi rychle zdokonalují.

Pokroky v jemné motorice a vnímání lze dobře pozorovat na pokusech o čmárání. Tyto první kresebné pokusy se začínají objevovat přibližně kolem jednoho roku. Na začátku jsou to pokusy spíše nahodilé a hrubé, čmáranice často přesahují plochu papíru. Pro dítě je radost z pohybu spojeným s čmáráním daleko zajímavější, než jeho výsledek. Až s rozvojem poznávacích funkcí dítě zjišťuje, že tato činnost může sloužit k zobrazení reality (Vágnerová, 2000).

Pomocí čmáranic se děti postupně učí ovládat jednotlivé klouby a svalstvo paže. Na začátku kreslí dítě celou paží a pohyby řídí ramenním kloubem. Záznamem tohoto pohybu jsou čáry připomínající pohyb kyvadla, dlouhé čáry s ostrými obraty do protisměru. Čáry se postupně zkracují v souvislosti s ovládnutím loketního kloubu. Nyní se objevují i jednotlivé čáry. K největší změně dojde s ovládnutím zápěstí, kdy děti začnou zvládat zatočená klubka linií, opakovaný krouživý pohyb, nepravidelný ovál (Pavelová, In: Svobodová, 2008). Nakonec zapojuje i klouby prstů, což umožňuje zlepšit techniku kresby a současně je to základ pro psaní ve škole.

Dle Pavelové (In: Svobodová, 2008) lze grafomotorický vývoj vymezit následovně:

- V prvním až čtvrtém měsíci po narození zdravé dítě náhodně uchopuje předměty, které se dotýkají jeho ruky.
- V období čtvrtého až šestého měsíce drží dítě předmět v rukou, umí jej upustit, užívá obě ruce a také se rozvíjí dlaňový úchop.

- V rozmezí jedenáctého až třináctého měsíce dítě začíná používat pinzetový úchop, používá izolovaně ukazováček.
- V období šestnáctého až osmnáctého měsíce uskutečňuje dítě první, spíše náhodné zkušenosti s tužkami.
- Dalším obdobím je osmnáct až dvacetčtyři měsíců, kdy dítě již má koordinované pohyby, začíná řízení pohybu. Dítě začíná jíst lžící, má dovnitř otočený příčný pohyb.
- V období dvou až tří let jsou pohyby při kreslení jemnější a koordinovanější. Formy jsou rozmanitější, zprvu jsou hranaté, pak kulaté. Začíná intenzivní čmárání, dítě listuje knížkami.
- V období tří až čtyř a půl let se objevuje začátek pravidelných pohybů při kreslení, zlepšují se tvarové variace. Objevuje se příčný úchop s nataženým ukazováčkem. Dítě může kreslit čáry izolované, klikaté, může provádět pohyby orientované určitým směrem, vznikají různé tvary, linie jsou diferencovanější. Může také skládat papír, tužku umí držet v prstech, kruhy kreslí nejdříve otevřené, později zavřené. Pohyby se mohou cíleně vracet k výchozímu bodu. Dítě také začíná pojmenovávat obrázky a umí vymalovat kruh.
- V období čtyř a půl až pěti let se již objevuje smysluplná kresba hlavonožce. Grafické formy jsou uspořádány tak, že dávají smysl. Dítě dovede uchopit štětec, spojí dva body čarou, dovede změnu směru při pohybu tužkou, umí nakreslit kříž a čtverec. Objevují se nepřetržité, více či méně pravidelné pohyby, jsou možné i nepřetržité, nazpět směřující pohyby.
- V období pěti až šesti let dítě umí obkreslit a také namalovat velké postavy, kreslí se správně uchopenou tužkou, kreslí panáčka asi s deseti detaily, je možné kreslení a psaní v liniatuře, kresby i písmo se zmenšují. Dokáže nakreslit trojúhelník. Volná kresba šestiletého dítěte má ještě svoje neukončené vývojové možnosti. Malý školák, pokud právě neobkresluje s co možná největší přesností nějakou uloženou předlohu, rozhodně nekreslí svoje téma podle přítomného modelu, ale podle výsledného obrazu, který si vytvořilo zobecněním např. stovky aut v jediné schéma auta (nejčastěji z profilu). Proto považujeme dětskou kresbu za výraz smyslově – myšlenkové analýzy.

Jak jsem uvedla výše, základní pohyby při kreslení a psaní vycházejí z hrubé motoriky, z pohybu velkých kloubů. Proto pokud se dítěti kreslení nedaří, je hrubá motorika první oblastí, na kterou bychom se měli zaměřit. Pokud má dítě potíže v oblasti hrubé a jemné motoriky, musíme zařadit cvičení rozvíjející tyto oblasti. Aby se jemná motorika rychleji rozvíjela, poskytujeme dětem dostatek příležitostí k různým pracovním činnostem (sebeobsluha, navlékání korálků, skládačky, puzzle) a také ke kreslení. Dítě musíme v kreslení povzbuzovat, oceňovat i dílčí úspěchy.

Pro rozvoj grafomotoriky využíváme i řízená grafomotorická cvičení, kde je pohyb zaznamenán graficky. Tato cvičení slouží k rozvoji jemné motoriky a zrakové koordinace – je to období přípravy na psaní.

Rozvíjení grafomotoriky je jedním ze základních vzdělávacích úkolů před vstupem do školy. Její úroveň pak velmi ovlivňuje školní úspěšnost dítěte a jeho vztah ke škole.

2. Interpretace dětské kresby

Dětská kresba je jedním z vodítek, které nám pomáhají nahlédnout do dětské duše. Výtvarná činnost není nikdy pouze popisem vnějšího světa, je to vyjádření určitých vztahů k věcem či lidem, vyobrazení souvislostí mezi nimi a našeho individuálního hodnocení. Vypovídá o individuálních vlastnostech dítěte a jeho pohledu na svět (Uždil, & Šašinková, 1982).

Samotná interpretace dětské kresby je velmi složitá a musí být vždy komplexní. Nelze usuzovat na něco pouze z jednoho obrázku. Interpretaci musí provádět odborník, který kromě odborných znalostí, musí disponovat zkušenostmi, intuicí a vnímavostí. Při interpretaci je třeba přihlídnout také k sociálním a kulturním souvislostem.

V následující kapitole se budu věnovat obsahové stránce kresby, proč a jak dítě zobrazuje svůj svět, a co tím na sebe prozrazuje.

2.1 Co dítě nejčastěji kreslí

Dítě zpočátku zobrazuje věci a osoby ze svého okolí, které v něm zanechaly hlubší dojem nebo si k nim vytvořilo nějaký vztah. Proto na otázku, co kreslí nejčastěji, můžeme odpovědět, že jsou to objekty z jeho blízkého okolí (sluníčko, dům, květina, strom, auto a samozřejmě člověk).

„Dětský svět je důsledně „lidský“ (Uždil, & Šašinková, 1982, str. 26).

Nejprve dítě kreslí objekty samostatně, teprve později k nim přidává prostředí, např. auto jede po silnici, květina v trávě, dům se zahrádkou. Jsou to velmi zjednodušené představy, ale bylo by chybou pokládat tyto kresby za „chudé“ nebo domnívat se, že vidí věci jinak. Dítě kreslí to, co upoutalo jeho zájem a to, co považuje za podstatné. Své představy pak znázorňuje pomocí nesložitých znaků, které jsou odrazem jejich zkušenosti s věcmi: jablko je kulaté, nebe je modré, obraz člověka má vždy oči a ústa (Uždil, & Šašinková, 1982).

Slunce se vyskytuje na dětských kresbách velmi často a již velmi brzy. Existuje několik důvodů, technicky se dětem dobře kreslí a představuje pro ně základní symbol dne nebo způsob jak namalovat oblohu. (Uždil, 2002).

Častým oblíbeným objektem dětských kreseb je auto a jiné dopravní prostředky. Vysvětlení je jednoduché, dítě fascinuje pohyb a vše, co pohyb umožňuje. Druhým faktorem je obsah těchto objektů, jsou důležitou součástí dnešní společnosti a v dětské mysli jsou úzce spojené s lidmi. Platí to také u domu a stromu, které se vyskytují na dětských kresbách velmi záhy. Kresba stromu se s postupným vývojem stále více zdokonaluje. Logiku jeho vývoje můžeme přirovnat k vývoji kresby lidské postavy (Uždil, & Šašinková, 1982).

V dětských kresbách se často setkáváme s obrazy zvířat. Zvířata jsou dětem velmi blízká, ještě v nich není ukotven pocit nadřazenosti nad těmito tvory. Proto při jejich ztvárnění dítě vychází z postavy člověka. Odlišuje se pouze určitými znaky typickými pro zvířecí říši jako ocas, hříva nebo náznak srsti. V předškolním období jsou zpravidla zvířata kreslená z profilu.

To, co dítě zrovna kreslí, je ovlivňováno mnoha dalšími faktory. Na obrázcích najdeme kromě všeho, co je lidské, také objekty, které nepatří do lidského světa, ale do světa snů a fantazie. Jsou to různé pohádkové a filmové postavičky, pravěcí dinosauři a bytosti, které vznikly v samotných dětských představách. Představivost je nejbohatší právě v tomto věku, a proto do jisté míry určuje námět dětských kreseb.

Další námět vychází z čerstvých zážitků, které dítě prožilo. Když třída navštíví zoologickou zahradu, většina dětí bude následující den kreslit zvířata.

2.2 Specifika kresby předškolního dítěte

Prohlížíme-li si kresby předškoláků, můžeme si všimnout určitých obecných znaků, které se tu opakují a jsou pro všechny obrázky společné. Mezi obecné znaky patří (Uždil, & Šašinková, 1982):

Grafický automatismus

Je u dětí velmi častý a znamená tendenci opakovat jednoduché tvary, které dítě už dobře zvládá. Například jsou to čárky představující trávu nebo vlasy a různé jiné detaily, které jsou kresleny stále stejným naučeným způsobem.

Dítě má zálibu ozdobit vše tímto způsobem, většina takových obrázků je však po obsahové stránce chudá. Automatismus je základem i tzv. nepravého ornamentu. Ten nacházíme tam, kde dítě nezvládlo složitý tvar nebo nepochopilo jeho význam a právě zdobením se snaží zakrýt určité mezery ve svém výtvoru (Uždil, & Šašinková, 1982).

Pravidlo pravého úhlu (R- princip)

Jedná se o časté využívání pravých úhlů. Příčina je v potřebě zřetelně rozlišit jeden směr od druhého (Uždil, 2002), proto bývá komín v tomto období nakreslený kolmo ke střeše nebo větve rostoucí kolmo ke kmeni stromu, i když ve skutečnosti tomu tak není.

Grafoidismus

S tímto principem se setkáváme pouze u některých dětí. Jde o naklánění kresby ve směru písma a zakulacování ostrých úhlů, kdy jeden tvar plynule přechází do druhého.

Transparentnost

O tomto jevu jsem se již zmínila při popisu jednotlivých vývojových stádií v dětské kresbě, jedná se o tzv. rentgenové snímky. Dítě kreslí i to, co ve skutečnosti vidět nemůže např. ryby v rybníce nebo domy bez čelní stěny, obrys končetin pod oblečením atd. Tato průhlednost obrázků se vyskytuje výhradně v předškolním věku.

Sklápění

Jedná se o způsob znázornění prostoru. Dítě obtížně rozeznává, co je vertikální a co je horizontální. Proto zde chybí perspektiva a dítě vše uspořádává „sklápí“ horizontálně do prostoru.

Více pohledovost

Tento jev opětovně souvisí se znázorněním prostoru a jeho nesprávným chápáním a těžkostí ho správně zachytit. Na kresbách se tak setkáváme s propojením a kombinováním několika pohledů.

Princip symetrie, rytmu a opakování

Najdeme je u všech kreseb, které působí rovnovážně a harmonicky. Tyto principy jsou základem pro schopnost členit plochu a zároveň nenarušit jednotu celého výtvoru. Smysl pro kompozici je dítěti vrozen (rytmus tepu, symetrie lidské postavy) a přítomnost těchto prvků vypovídá o přirozené integritě duševní a tělesné složky v kresbě. (Uždil, & Šašinková, 1982).

Zdůraznění a vypouštění

Dítě má tendenci objekty, které jsou předmětem jeho zájmu, zvětšovat a upřednostňovat. Naopak to, co pro něj není důležité, kreslí v menší velikosti, případně úplně vynechá.

Grafické vyprávění

Jde o způsob vyjádření děje v dětské kresbě. Dítě se snaží zobrazit několik okamžiků, které na sebe navazují. Toto výtvarné vyprávění mohou symbolizovat jen určité postavy či věci zobrazené na jednom papíře. Od dítěte to vyžaduje značnou představivost a soustředění.

Personifikace (antropofornismus)

Tento princip je u předškolních dětí velmi častý a spočívá v přenášení lidských znaků. Polidšťuje tak všechny věci ze svého okolí, ať už živé, či neživé. Snad každé sluníčko má oči, nos a pusou.

2.3. Základní symbolika v dětské kresbě

Budeme-li srovnávat obrázky se stejným námětem vytvořené stejně starými dětmi pocházejícími ze stejného prostředí, budou se přesto lišit. Každé dítě je jiné a právě tyto odlišnosti, které se do kresby promítnou, nám pomáhají charakterizovat osobnost dítěte (Davido, 2008).

Pod termínem symbolika kresby, rozumíme vztahy, které můžeme vypořádat mezi určitými druhy obrázků a určitými typy osobností. (Davido, 2008).

Jedná se o téma velmi rozsáhlé, protože není stěžejní pro tuto práci, uvedu pouze stručnou analýzu základní symboliky dětské kresby.

Čára

Podle síly čáry lze již usuzovat na jisté osobnostní vlastnosti. Dítě ustrašené, málo sebevědomé kreslí čáry tenké, naopak dítě s agresivními sklony kreslí čáry silné, až občas protrhne papír (Davido, 2008). Přeškrtavání a gumování zase vypovídá o malé sebedůvěře či o způsobu, jak skrýt to, co by mohlo vyjít najevo.

Sklon

Sklon kresby nám pomáhá odkrýt další část osobnosti dítěte. Pokud je kresba nakloněná doprava, svědčí o extroverzi a přizpůsobivosti dítěte, ale také o jeho impulsivnosti. Sklon doleva naopak znamená introverzi, odstup od ostatních a potlačování emocionality (Altman, 2002).

Velikost kresby

Důležitý je poměr obrázku k velikosti papíru. Velká kresba je obecně projevem vlastního sebeuvědomění a snahy zdůraznit se. Malá kresba může být projevem malé sebedůvěry, nejistoty a ustrašenosti. Nápadně malá kresba (cca méně než 4cm) může vypovídat o vážných psychických potížích. Dalším ukazatelem může být umístění kresby na ploše papíru. Vyrovnané a zdravé dítě svou kresbu umísťuje do středu.

Geometrie kresby

Rozvržení plochy papíru nám může naznačovat vztahy k rodičům a časové údobí. Pokud list papíru vertikálně rozdělíme, levá část představuje minulost a vztah k matce, prostřední současnost a pravá strana symbolizuje vztah k otci a budoucnost (Davido, 2008).

Význam barev

Barvy neodmyslitelně patří k dětské kresbě, činí ji úplnou a dítě je s oblibou používá. Není pochyb, že způsob používání barev má velmi osobitý charakter.

Tam, kde je barva spojena s určitou představou, má hodnotu věčné konstanty, např. tráva je zelená, obloha je modrá. Tato vzájemná souvislost mezi představou a barvou platí nejen pro děti, ale pro všechny ostatní. Proto některé barvy mohou nést široké obsahy. Zelená v nás vyvolává představu přírody, určitý typ červené vůni jahod. Můžeme tedy mluvit o jisté stabilitě vztahů mezi barvou, tvarem a obsahem. (Uždil, & Šašinková, 1982).

Naopak tam, kde barva není tak úzce svázaná s věcí samotnou, umožňuje dítěti popustit uzdu své fantazie a uplatnit svou zálibu v barvách (Uždil, 2002).

Dítě preferuje barvy teplé před studenými. Zde narážíme na *emotivní funkci barev*. Teplými barvami znázorňuje věci, které má rádo, líbí se mu nebo je považuje za vzácné. Prostřednictvím barev nám tak prozrazuje svůj emocionální postoj k určitým věcem, kladný či záporný.

I v používání barev se uplatňuje, již zmiňovaný princip harmonie a kompozice.

3. Kresba a diagnostika

Kresba je pro dítě předškolního věku naprosto nejpřirozenějším způsobem vyjádření, stejně jako vyprávění nebo hra, vyjadřuje v ní svůj názor na svět. Ve srovnání se slovy je výtvarná činnost primárnější a bezprostřednější (Čačka, 1994). Skutečnost je zde zjednodušená a pro dítě se stává bezpečným světem, ve kterém se díky své jednoznačnosti, umí lépe pohybovat (Vágnerová, 2000). Proto je v diagnostice tolik oblíbená. Umožňuje nám nenásilně proniknout do dětské duše a stává se tak cenným zdrojem informací pro pedagogy a psychology.

Pro větší přehlednost je třeba rozlišit diagnostiku pedagogickou a psychologickou ve vztahu ke kresbě. Hlavní rozdíl spočívá v předmětu, tedy v tom, co zkoumáme a v cíli, tedy v tom, co chceme zjistit.

V pedagogické diagnostice se hodnotí především vědomosti, dovednosti a návyky dětí s cílem zhodnotit dosavadní výchovné působení na dítě. Následné zjištění je pak východiskem pro možné změny ve výchovně-vzdělávacím procesu (Kucharská, In Gillernová, & Mertin, 2003).

Naopak psychologická diagnostika se zaměřuje na posuzování psychických zvláštností jedinců jako jsou dispozice, psychické stavy a vlastnosti. Uskutečňuje se tam, kde je nutné problém řešit psychologickými prostředky, poté následuje intervence, případně terapie (Kucharská, In Gillernová, & Mertin, 2003).

K psychologickému rozboru nám nestačí pouze hotový výtvar, ale zajímá nás i průběh samotného tvoření. To znamená jak dítě přistupuje k danému úkolu, jak si při kresbě počíná, to jak kresbu zakončuje. Nehodnotíme kresbu izolovaně, ale v souvislosti s danými skutečnostmi. Stává se tak praktickou pomůckou při řešení mnoha případů (Matějček, 2005).

V pedagogické praxi se setkáváme s termínem pedagogicko-psychologická diagnostika, protože učitel hodnotí kromě obsahu vzdělávání i osobnostní vlastnosti žáka.

Kresba má velký význam zvláště pro vývojovou diagnostiku, diferenciální diagnostiku a diagnostiku osobnosti (Bednářová, & Šmardová, 2006).

Kresba plní svou nezanedbatelnou úlohu nejen v diagnostice, ale také jako nástroj komunikace, rehabilitace a terapie.

3.1 Využití kresby v diagnostice

Jak jsem již napsala, kresbu jako diagnostický nástroj využívá mnoho psychologů a pedagogů a získané informace nacházejí využití v mnoha oblastech.

Dle Bednářové, Šmardové (2006, str.6) z nich můžeme usuzovat :

- na celkovou vývojovou úroveň
- na úroveň jemné motoriky a grafomotoriky
- na úroveň zrakového a prostorového vnímání
- na úroveň vizuomotorických schopností
- na způsob emocionálního prožívání dítěte a jeho vztahy a postoje

Celková vývojová úroveň

Předpokládáme-li, že se kresba zdokonaluje spolu s přibývajícím věkem a jednotlivá vývojová stádia kresby odpovídají určitému věkovému období, nabízí se možný způsob posouzení vývojové úrovně dítěte. Bohužel posuzování vývojové úrovně pouze podle kresby je problematické a mnohdy zavádějící. Nalezneme celou řadu výjimek, které vypovídají spíše o nerovnoměrnosti vývoje či individuální odlišnosti, než o celkové vývojové úrovni (Bednářová, & Šmardová, 2006). Z těchto důvodů je třeba hodnotit tento ukazatel pouze jako orientační a pomocný.

Jemná motorika a grafomotorika

V období předškolního věku je úroveň jemné motoriky a grafomotoriky jedním z důležitých faktorů při posuzování školní zralosti (Bednářová, & Šmardová, 2006). Pokud chceme zkoumat grafomotoriku, posuzujeme kresbu především z hlediska formálního (jak dítě drží tužku, jak s ní zachází, jak vede čáru, jak je jisté a přesné ve svém provedení a další jiné znaky). Také tato oblast vyžaduje při diagnostice vycházet z více ukazatelů, jako je raný vývoj dítěte, současná úroveň hrubé i jemné motoriky a řeči, lateralita, motivace a častost kreslení atd. (Bednářová, & Šmardová, 2006).

Zrakové a prostorové vnímání

Při kreslení hraje zrakové a prostorové vnímání velmi důležitou roli. Jedná se o schopnost rozložit celek na části a naopak z jednotlivých částí složit celek, postřehnout detaily, odlišnosti, ale také shody a nakonec zapamatovat si, co jsem viděl (Bednářová, & Šmardová, 2006).

Nedostatky nebo přímo vady v oblasti zrakového vnímání se mohou promítnout právě v kresbě.

Vizuomotorika

Vizuomotorika znamená koordinaci mezi okem a rukou, tato souhra je nutná pro zvládnutí kreslení a později psaní.

Z kvality provedení kresby po stránce formální, potom můžeme usuzovat právě na úroveň vizuomotorické koordinace.

Emocionalita a postoje dítěte

Při diagnostice osobnosti věnujeme pozornost především obsahové stránce kresby. Dítě nám poskytuje informace jak o sobě, tak o svém nejbližším okolí. Pro dítě je kresba jazykem, způsob, jak vyjádřit své pocity a myšlenky, které nedokáže nebo nechce sdělit slovy. Na obrázcích zobrazuje spíš svůj vnitřní svět než svět vnější (Davido, 2008).

Emotivní účinek kresby spočívá také v pocitu, který v dítěti navazuje, je to proces uvolnění a odreagování se (Kucharská, & Švancarová, 2003).

Kromě uvedených oblastí se kresba dále využívá při posuzování školní zralosti k diagnostice specifických poruch učení, k diagnostice syndromu CAN (u dětí výchovně zanedbaných, týraných a sexuálně zneužívaných) nebo k diagnostice kreativity

a divergentního způsobu myšlení (Vágnerová In Svoboda, Krejčířová, & Vágnerová, 2001).

3.2 Diagnostické testy využívající kresbu

Byla vypracována řada testů, které se opírají právě o dětskou kresbu. Jsou velmi oblíbeným a využívaným diagnostickým nástrojem. Důvodem je jejich časová a materiální nenáročnost, a také samotná atraktivnost této činnosti. Dítě ji chápe jako hru, proto se výborně hodí pro navázání kontaktu a odbourání počáteční nejistoty a nedůvěry, která může komplikovat spolupráci (Vágnerová, In Svoboda, Krejčířová, & Vágnerová, 2001).

Testy lze klasifikovat z několika hledisek. Já se budu držet klasifikace podle Matějčka (2005, str. 24), podle druhů kresebného úkolu.

Kresba volná (kresli, co chceš!)

Dítěti je ponechána naprostá volnost ve volbě tématu i v jeho zpracování. Jedná se o komplexní hodnocení výtvoru, je zde důležitý jak obsah, tak provedení. Bývá doplněn rozhovorem či pozorováním. Nezřídka se stává, že dítě na pokyn: „*kresli, co chceš*“ reaguje bezradností a neumí si s úkolem poradit. V takových případech je třeba dítěti pomoci.

Další nesnází volné kresby je fakt, že dítě na tento pokyn reaguje kreslením toho, co umí nejlépe a co má nejlépe nacvičeno. Proto navodit opravdu volnou kresbu je velmi obtížné.

Kresba s částečně určeným námětem

V tomto případě je už zadání úkolu konkrétnější, pokyn zde závisí na oblasti, na kterou se chceme soustředit. Např.: „*nakresli, co umíš nejlépe*“, chceme-li sledovat stupeň dovednosti, intelektové složky a pod. Naopak pokyn: „*nakresli něco ze svého života*“ nám pootevře oblast citovou, pokyny typu „*nakresli maminku a tatínka*“ nebo „*nakresli pana učitele a vaši třídu*“ míří do oblasti pravděpodobných zdrojů napětí. Námět je zde natolik neurčitý, že dává prostor, aby se zde plně projevil osobnostní tendence (Matějček, 2005).

K testům s částečně určeným tématem můžeme řadit i kresbu rodiny, konkrétně ***Kresba rodiny*** a ***Kresba začarované rodiny***, kdy dítě má nejprve nakreslit rodinu a poté má nakreslit rodinu začarovanou do zvířat. Kresbou rodiny se zabývala celá řada psychologů R.C Burns, S. H. Kaufman, Minkowski.

Kresba řízená

Do této kategorie patří testy, kdy je námět dán určitě. Zůstává však volba provedení a zpracování. I když se testy s daným tématem zaměřují spíše na oblast motorickou a oblast intelektového vývoje, mohou se i tady projevit velmi výrazně osobnostní tendence. Výhodou těchto kresebných testů je, že se dají srovnávat a shromažďovat znaky určující stupeň vývoje.

Námět je vyjádřen pokyny: „*nakresli nějakého pána*“ nebo „*nakresli jakýkoliv ovocný strom*“.

Právě v této skupině nalezneme testy kresby lidské postavy, kterým se vzhledem k empirické části této práce budu věnovat podrobněji v poslední podkapitole. Dalším oblíbeným testem této kategorie je **test stromu**, který vypracoval K. Koch. Jeho základní princip spočívá v tom, že kresba stromu je na symbolické úrovni kresbou sebe samého.

Kresba podle předlohy

Poslední skupinu tvoří testy, kdy dítě kreslí, to co vidí před sebou, případně doplňuje předlohu. Kreslení podle předlohy pak značně omezuje subjektivní pojetí kresby, promítnou-li se zde i přesto osobnostní tendence, jsou pro psychologa o to signifikantnější. Nevýhodou je ta skutečnost, že dítě zpracovává zadání pod jistým tlakem, kdy místo spontánního tvoření, se cítí být zkoušeno (Matějček, 2005).

Tyto druhy testů jsou s oblibou používané při vyšetřování školní zralosti. Např. **Jiráskův orientační test školní zralosti**, který zahrnuje kresbu lidské postavy, auta nebo květiny, napodobení geometrických tvarů, psacího písma a skupiny teček (Bednářová, & Šmardová, 2006).

Jednotlivé diagnostické testy volíme s ohledem na účel, protože co je nevýhodou z jednoho hlediska, je výhodou z druhého. Volbu testu je potřeba do jisté míry přizpůsobit konkrétní situaci. Když navrhovaný způsob selhal, přistupujeme k použití jiného způsobu.

3.3 Testy kresby lidské postavy

Z předchozí podkapitoly víme, že se jedná o typy testů, kde je dán konkrétní námět. Existují dva odlišné přístupy k hodnocení kresby lidské postavy, a sice **kvalitativní** - **interpretační**, kde se výkladovým principem stává interpretace a **kvantitativní** - **bodovací**, kdy se kresby hodnotí na základě objektivně přítomných či chybějících znaků, které se bodují.

Kvalitativní přístup je založen na projekci, předpokládá, že každý jedinec promítá do kresby své základní pocity, postoje a své osobnostní vlastnosti. (Vágnerová, In Svoboda, Krejčířová, & Vágnerová, 2001).

Tento přístup se uplatňuje v testu E. F. Hammera *Postava v dešti* nebo v testu podle Machoverové, z českých psychologů je to pak práce Konečného.

Z projektivní metodou se setkáváme v řadě kresebných diagnostických testů. Tento způsob hodnocení kresby se používá především v klinické praxi, při diagnostice dětí s emočními a výchovnými problémy nebo v případě vážnějších duševních onemocnění. Nevýhodou tohoto přístupu je překračování interpretačních možností kresby.

„Existuje dost příkladů, kdy má kresba přispět k dokázání záměrů, které z ní lze sice vydedukovat, ale chybí bezpečná evidence o správnosti takových interpretací. Příkladem mohou být ilustrace bytů bez osob, které se pokládají za průkazné pro deprivace rodičovské péče, kolik dětí přímo sršících spokojeností a psychickým zdravím z různých důvodů neoživí kresby osobami“ (Švancarová, & Švancara, 1971, str.185).

Právě pro obtížnost, kterou interpretace kreseb obnáší, volí mnozí autoři druhý přístup hodnocení, bodovací. Na tento způsob hodnocení se zaměřím podrobněji. Důvodem je skutečnost, že princip bodování budu uplatňovat ve výzkumné části této práce, při vyhodnocování testu *Kresby lidské postavy*. Tento systém je výchozím pro jeden z nejnámějších kresebných testů a to test *Draw the man* (Kresba lidské postavy) od Florence Goodenoughové z roku 1926. Autorka vypracovala hodnotící stupnici o 51 bodech a určila normy pro 3-13 let, převoditelné na mentální věk (Švancara, 1971). Předpokládala, že vývoj dětské kresby se projevuje v přibývání detailů a ve stále se zlepšujícím, správnějším a přesnějším provedení. Vycházela z předpokladu těsné souvislosti mezi vývojem kresby a vývojem intelektu.

Na kresbě postavy stanovila a definovala určité konkrétní prvky, přítomnost konkrétního prvku je pak ohodnocena jedním bodem. Výsledkem součtu všech bodů byl získán hrubý skór, který se pomocí stanovených tabulek převedl na mentální věk. Inteligenční kvocient získáme ze vzájemného poměru mezi zjištěným mentálním a chronologickým věkem. Tento postup je považován za značně zastaralý a v praxi se používá jen velmi sporadicky (Šturma, & Vágnerová, 1982).

Ukázalo se, že test může sloužit jako hrubý ukazatel mentálního vývoje od předškolního věku až do prepuberty (Šturma, & Vágnerová, 1982). Stal se tak podnětem a výzvou pro další badatele.

Pojetí F. Goodenoughové následně rozpracoval její žák D. B. Harris. V roce 1963 test revidoval a rozšířil ho. Kromě postavy muže, má dítě nakreslit ženu a samo sebe, navíc věkovou normu posunul na 15 let věku. Tato nejuznávanější verze testu pak vyšla pod názvem *Goodenough-Harris Drawing test* (Vašutová, 2005).

Slabinou testu se ukázalo spojení formální a obsahové stránky. Obsahová stránka je spjata více s intelektem, naopak formální je spjata více s motorikou, na níž se může podílet i stupeň technického zvládnutí kresby např. formou nácviku.

U nás byl test modifikován a standardizován J. Šturmou a M. Vágnerovou. V této úpravě má test 35 hodnotících položek, které jsou z výše uvedených důvodů rozděleny do dvou kategorií: **obsahové**— hodnotící kresbu z hlediska detailů a **formální** - hodnotící zpracování námětu.

Jak se ukázalo, užití testu kresby lidské postavy je mnohostranné, uplatnilo se i v případech, kdy s výběrem vyšetřovací metody byl problém, jako u dětí slepých a vážněji motoricky či intelektově narušených (Šturma, & Vágnerová, 1982).

Kvantitativní analýzou kresby lidské postavy se u nás zabývali zejména manželé J. a L. Švancarovi, J. Jirásek, Z. Matějček.

Empirická část

- analýza kresby lidské postavy

4. Cíle výzkumu a formulace hypotéz

Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na zjišťování individuálních rozdílů, ale i společných znaků ve znázornění lidské postavy dětmi stejné věkové kategorie.

Hlavní cíl spočívá v analýze kreseb lidské postavy dětí předškolního věku. Na tuto skutečnost navazuje dílčí cíl:

- Specifikovat zvláštnosti z hlediska pohlaví
- Postihnout společné znaky této věkové skupiny

Výzkumné hypotézy

Stanovila jsem tři výzkumné hypotézy, jejichž platnost v rámci praktické části ověřím. Každá hypotéza je dále rozpracovaná, aby bylo jasné, jakým způsobem chceme dospět k jejímu potvrzení respektive vyvrácení.

Hypotéza č. 1: *V kresbách dívek je více detailů*

Přítomnost různých detailů kresby je při hodnocení zahrnuta v obsahovém skóru. Vycházím z předpokladu, že chlapci dosáhnou nižší hodnoty obsahového skóru než dívky. Obsahový skór bude převeden na stenovou normu.

Hypotéza č. 2: *Kresby chlapců dosáhnou vyšší úrovně z hlediska technického provedení*

Předpokládám, že kresby chlapců vykáží vyšší hodnotu formálního skóru než kresby dívek. Formální skór bude opět převeden na stenovou normu.

Hypotéza č. 3: *Děti při kresbě postavy znázorňují postavu stejného pohlaví*

Předpokládám, že děti předškolního věku se při kresbě identifikují se svým pohlavím a tedy při kresbě postavy budou kreslit chlapci muže a dívky ženy. Tuto hypotézu ověřím zadáním kresby libovolné lidské postavy.

5. Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek představují děti předškolního věku. Předmětem zkoumání jsou jejich kresby lidské postavy, které budou analyzovány a následně srovnány z hlediska obsahu a formy. Hlavním komparačním kritériem je příslušnost k pohlaví.

Pro realizaci výzkumu jsem oslovila Mateřskou školu v Brně v Bystrci, MŠ Skřivánek. Jedná se o běžnou mateřskou školu se třemi třídami, které navštěvují děti od tří do sedmi let.

Věkové rozmezí

Jelikož předškolní věk zahrnuje poměrně dlouhé časové údobí, bylo nutné tuto oblast přesněji vymezit. V odborných publikacích je toto období chápáno jako věk mezi třetím a šestým rokem. Ve výzkumu jsem se zaměřila na děti věkové kategorie před nástupem do základní školy, tzn. ve věku kolem šesti let. Všechny děti nastoupí v září 2012 do první třídy základní školy. Věk je udáván v letech a měsících. Nejstaršímu dítěti v době výzkumu bylo 6,8 let a nejmladšímu 5,7 let. Průměrný věk výzkumného vzorku byl 5,9 let. Rozdíl mezi nejstarším a nejmladším dítětem byl 1,1 roku.

Rozdělení do skupin a počet dětí

Výzkumu se zúčastnilo celkem 20 dětí. Z hlediska rozdělených skupin je vzorek vyrovnán v poměru 10 dívek ku 10 chlapcům. Celkově nižší počet dětí a tudíž i kreseb ovlivnil samozřejmě charakter výzkumu.

6. Použité metody

V empirické části byl proveden výzkum kvalitativního charakteru metodou analýzy výsledků činnosti (v této práci konkrétně kreseb lidské postavy). Současně byly použity metody - zúčastněné pozorování a rozhovor.

Pozorování

V tomto případě se jednalo o zúčastněné pozorování, sledovala jsem postup kresby u všech dětí. Jelikož některým dětem zabrala kresba jen pár minut, vše zaznamenat bylo trochu obtížné. Z těchto důvodů jsem si vytvořila záznamové listy, kde jsem potom

zaznamenávala předem stanovená kritéria pro všechny děti, např. lateralita, směr kresby a také poznámky o vnějších projevech dítěte.

Rozhovor

S dětmi jsem provedla polořízený rozhovor, a to před zahájením vlastní činnosti a po jejím ukončení. Před začátkem kresby se rozhovor stal prostředkem pro navázání kontaktu s dítětem a odlehčení atmosféry. Po dokončení kresby sloužil k zjištění, jak obrázek dítě vnímá samo, popřípadě k objasnění věcí, týkajících se přímo zhotovení kresby. Při rozhovoru jsem vycházela ze dvou otázek, které jsou uvedeny a doporučeny u testu kresby postavy (test *Kresba lidské postavy*, modifikován M. Vágnerovou a J. Šturmou):

- Řekni mi něco o svém obrázku.
- Koho sis představil/a, když jsi kreslil/a pána?

Další otázky již byly řízeny vlastní situací a staly se cenným zdrojem dalších poznatků.

Analýza výsledků činnosti

Hlavní metodou práce je analýza výsledků činnosti. Získané kresby jsem hodnotila podle testu *Kresba lidské postavy*, který byl modifikován M. Vágnerovou a J. Šturmou. Test jsem zadávala individuálně. Každé dítě kreslilo na papír formátu A4 měkkou tužkou č. 1. Při zadávání testu jsem se držela pevně dané instrukce dle Vágnerové a Šturmy:

„Chtěla bych, abys mi na tento list papíru nakreslil/a obrázek pána. Nakresli obrázek tak, jak nejlépe dovedeš. Máš na to dost času, pracuj velmi pečlivě“ (Vágnerová, & Šturma, 1982, s. 44).

Kresbu lidské postavy posuzujeme podle 35 položek, rozdělených do dvou částí - obsahové a formální (viz příloha č.1). Obsahová část hodnotí přítomnost detailů kresby např. zobrazení trupu, vlasů, prstů, části obličeje atd. Celkem se zde boduje 15 položek.

Formální část se zaměřuje na zpracování tématu např. dvojdimenzionální provedení, proporce, symetrie atd. Spadá sem 20 položek.

Položky obsahové části jsou více spjaté s intelektem, kdežto položky formální části poukazují spíše na úroveň senzomotorické koordinace (Šturma, & Vágnerová, 1982).

„*Obsahový skór roste rychleji než kvalita formálního zpracování kresby a dříve dosáhne svého vrcholu*“ (Vágnerová, In Svoboda, Krejčířová, & Vágnerová, 2001, str. 275).

Splnění položky hodnotíme jedním bodem, pokud nějaká chybí nebo není v přesném souladu s požadavky hodnotíme ji nulou.

Po vyhodnocení testu, získáme celkem tři skóry:

Obsahový skór - součtem bodů u položek 1 - 15

Formální skór - součtem bodů u položek 16 - 35

Celkový nebo hrubý skór - součtem obsahového a formálního skóru.

Získané hodnoty se posléze převádí na stenové normy, které jsou odlišné pro chlapce a dívky. Stenová norma je určena zvlášť pro každý skór, tedy obsahový, formální a celkový. Jednotlivé steny představují orientační pásmo, ve kterém se v určitém věku dítě nachází. Deseti stenové pásmo tak zahrnuje podprůměr, průměr a nadprůměr.

Výsledky testu lze interpretovat, jak kvantitativně, na základě získaných bodů a tomu odpovídajícímu stenu, tak kvalitativně, podrobnějším rozbořem jednotlivých zvláštností kreseb. Vzájemným srovnáním získaných hodnot, obsahové a formální části, lze získat určitou informaci o daném dítěti. (Vágnerová, In Svoboda, Krejčířová, & Vágnerová, 2001).

Děti vyzrálé a inteligentní nebo ty které rády kreslí a jsou pečlivé dosahují obvykle vysokého celkového skóru. Také děti neslyšící mívají vysoký celkový skór. Naopak nízký celkový skór bývá typický u dětí s nějakým senzomotorickým postižením, se sníženou úrovní rozumových schopností nebo děti neklidné a nesoustředěné.

Obsahový skór je méně citlivý na nejrůznější poruchy a postižení, proto bývá většinou vyšší než formální skór. Vyšší hodnota formálního skóru než skóru obsahového se obvykle objevuje u dětí s emočními poruchami, s psychickými deprivacemi či adaptačními potížemi, ale také u dětí s nízkou motivací ke kreslení (Vágnerová, In Svoboda, Krejčířová, & Vágnerová, 2001).

7. Analýza kreseb

Hodnotila jsem 20 kreseb, z nichž každá je pro větší přehlednost očíslovaná. První desítku tvoří skupina D (dívky) a druhou desítku skupina CH (chlapeci). U každé kresby jsou uvedeny základní informace o dítěti, tedy věk a skupina, do které patří.

Vyhodnocení testu je zpracováno v jednoduchých tabulkách, ve kterých jsou zaznamenány získané body jak v obsahové, tak ve formální části testu. Jednotlivé položky jsou zde označeny P1 - P35 a ke každé položce jsou přiděleny body 0-1. Kritéria bodování jsou uvedena v příloze č. 1.

Potom následují údaje o celkově získaných hodnotách, tzn. obsahový, formální i celkový skór. Získané hodnoty jsou převedeny na stenové normy.

U každé kresby jsou dále uvedeny stručné údaje o dítěti a postupu kresby, které jsem získala při pozorování.

KRESBA č. 1

Skupina: D

Věk: 6,4 let

Lateralita: pravák

Tab. 1 Kresba lidské postavy- hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	1	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	0	0	0	0										

O-skór: 13 b ... 9. sten

F-skór: 14 b ... 10. sten

Celkový skór: 27 b ... 10. sten

Kresba postavy pána: Velikost postavy je 23,5 cm. Na obrázku je nějaký cizí pán. Postup kresby je od hlavy dolů, tzn. hlava, detaily obličeje a vlasy, trup, ruce a nohy.

Hlava a detaily v obličejí a prsty jsou v průběhu kreslení opravovány. Krk je zobrazen formou trojúhelníku. Ruce jsou vztažené vzhůru. Postava pokrývá téměř celý papír.

Kresba libovolné postavy: *Kresba představuje starší sestru, postava je kromě vlasů stejná jako při zadání pána. Dívka příliš nekomunikuje.*

KRESBA č. 2

Skupina: D

Věk: 5,11 let

Lateralita: pravák

Tab. 2 Kresba lidské postavy – hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	0	0	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	0	0	0	0										

Obsahová část (O-skór): 14b .....10. sten

Formální část (F-skór): 7b .....5. sten

Celkový skór: 17b .....9. sten

Kresba postavy pána: *Velikost postavy je 26.2cm. Pán na obrázku je nějaký pán. Postup kresby – od hlavy dolů. Obsahová stránka, tedy přítomnost detailů (jediná postava, která má nakresleny zuby), zde zřetelně převažuje nad formální stránkou, tedy provedením (viz. obrázek č. 1). Postava má vztažené ruce.*

Kresba libovolné postavy: *Kresba představuje nějakou dívku. I zde je na první pohled zřejmé, že obsahová stránka převyšuje stránku formální. Dívka už umí dobře číst.*

KRESBA č. 3
Skupina: D
Věk: 5,7 let
Lateralita: pravák

Tab. 3 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	0	1	0	0										

Obsahová část (O -skór): 9b ..... 6. sten

Formální část (F- skór): 7b ..... 6. sten

Celkový skór: 16b..... 6. sten

Kresba postavy pána: Výška postavy je 16,5 cm. Pán na obrázku je táta. Postup kresby je do hlavy, trup, paže, pak detaily obličejů, nakonec nohy. Dívka je nekomunikativní, při kresbě se soustředí.

Kresba libovolné postavy: Kresba představuje prince.

KRESBA č. 4
Skupina: D
Věk: 5,9 let
Test kresba lidské postavy – hodnocení
Lateralita: pravák

Tab. 4 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0	0	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	0	1	0	0	1	0	1	0	1	1	1	0	0	0	0
	P31	P32	P33	P34	P35										
	0	0	0	0	0										

Obsahová část (O -skór): 7b ..... 4. sten

Formální část (F- skór): 6b ..... 5. sten

Celkový skór: 13b..... 5. sten

Kresba postavy pána: Velikost postavy je 14,2 cm. Pán na obrázku je táta. Postup kresby je od hlavy směrem dolů, tzn. hlava, obličej, trup paže a nohy. Při znázorňování těla klade jednotlivé části na sebe (viz. obr. č. 2). Postava je znázorněna primitivně.

Kresba libovolné postavy: Dívka kreslí velmi rychle. kresba představuje princeznu, je znázorněna obdobně, ale zřetelný detail korunky nám ukazuje, že se jedná o postavu princezny.

KRESBA č. 5

Skupina: D

Věk: 5,9 let

Test kresba lidské postavy – hodnocení

Lateralita: pravák

Tab. 5 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	0	0	0	0	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	1	0	0	0										

Obsahová část (O -skór): 8b ..... 5. sten

Formální část (F- skór): 8b ..... 6. sten

Celkový skór: 16b..... 6. sten

Kresba postavy pána: Velikost postavy je 12 cm. Dívka neví, kdo je pán na obrázku, po chvíli odpovídá, že táta. Postup kresby je od hlavy dolů, tzn. hlava, obličej, trup , paže a nohy. Nohy nejsou od trupu oddělené. Krk zcela chybí. Při kresbě natáčí výkres.

Kresba libovolné postavy: Kresba představuje princeznu. Dívka je spíše nekomunikativní, u kreslení si zpívá.

KRESBA č. 6**Skupina: D****Věk: 5,10 let****Test kresba lidské postavy – hodnocení****Lateralita: pravák**

Tab. 6 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
		1	1	1	1	0	0	1	0	1	1	1	1	1	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	1	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	0	0	1	0										

Obsahová část (O -skór): 10b ..... 7. sten**Formální část (F- skór): 8b ..... 6. sten****Celkový skór: 18b..... 7. sten**

Kresba postavy pána: Velikost postavy je 12,5 cm. Pán na obrázku je děda. Postup kresby od hlavy směrem dolů, standardně. Postava je nesouměrná a linie velmi nejisté, roztřesené (viz. obrázek č. 4).

Kresba libovolné postavy: Kresba představuje princeznu, která je podstatně lépe znázorněná nežli pán.

KRESBA č. 7**Skupina: D****Věk: 6,2 let****Test kresba lidské postavy – hodnocení****Lateralita: pravák**

Tab. 7 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
		1	1	1	1	0	0	1	0	1	1	1	1	1	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	0	0	1	0	1	1	1	0	1	0	0	0	1	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	0	0	1	0										

Obsahová část (O -skór): 10b ..... 7. sten
Formální část (F- skór): 10b. ....7. sten
Celkový skór: 20b..... 8. sten

***Kresba postavy pána:** Velikost postavy je 18,5 cm. Pán na obrázku je táta („má přece brýle“). Postup kresby hlava, trup, paže, nohy a nakonec detaily obličeje a vlasy. Kresba působí harmonicky, jisté linie, neroztřesené. Mužskou postavu znázornila pomocí dvou detailů brýlí a kraťasů.*

***Kresba libovolné postavy:** Kresba představuje princeznu. Dívka kresbu průběžně komentuje.*

KRESBA č. 8

Skupina: D

Věk: 6,10 let

Test kresba lidské postavy – hodnocení

Lateralita: pravák

Tab. 8 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	1	1	1	0	0	1	0	1	1	1	1	1	1	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0	0	1	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	1	0	0	0										

Obsahová část (O -skór): 11b ..... 8. sten
Formální část (F- skór): 11b. ....8. sten
Celkový skór: 22b..... 8. sten

***Kresba postavy pána:** Velikost postavy je 19,5 cm. Pán na obrázku je táta. Dívka pracuje rychle a pohotově. Postup kresby od hlavy směrem dolů, tzn. hlava, vlasy, detaily obličeje, trup, paže a nohy, po chvíli domalovává boty. Paže jsou vztažené vzhůru a jsou poměrně nesouměrné. Jsou znázorněna i ramena. Pán má vousy a brýle. Kreslí velmi rychle.*

Kresba libovolné postavy: Kresba představuje princeznu.

KRESBA č. 9

Skupina: D

Věk: 5,10 let

Test kresba lidské postavy – hodnocení

Lateralita: pravák

Tab. 9 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	1	0	0	0										

Obsahová část (O -skór): 12b ..... 9. sten

Formální část (F- skór): 9b. ....7. sten

Celkový skór: 21b..... 9. sten

Kresba postavy pána: Velikost postavy je 13,5 cm. Pán na obrázku je táta. Postup kresby je od hlavy dolů, tzn. hlava, krk, paže, trup, detaily obličeje a nohy. Na závěr vybarvuje triko. Nohy jsou nesimetrické. Linie jsou jisté.

Kresba libovolné postavy: Kresba představuje princeznu.

KRESBA č. 10

Skupina: D

Věk: 6,7 let

Test kresba lidské postavy – hodnocení

Lateralita: pravák

Tab. 10 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	0	0	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	0	0	1	0										

Obsahová část (O -skór): 14b ..... 10. sten
Formální část (F- skór): 10b. .... 7. sten
Celkový skór: 24b..... 9. sten

***Kresba postavy pána:** Velikost postavy je 21 cm. Pán na obrázku je táta. Postup kresby je od hlavy dolů, tzn. hlava, krk, trup, paže, detaily obličeje a nohy. Kresba je celkově vyspělá a zdařilá, nejbohatší na detaily. Jako jediná dívka zobrazila na obličeji obočí a důlky na bradě („táta je tam má“). Dalšími detaily jsou tkaničky u bot a zip na tričku (viz. obrázek č. 5). Obsahová stránka převyšuje stránku formální (chybné proporce a symetrie).*

***Kresba libovolné postavy:** Kresba představuje její sestru – miminko Aničku. Tato kresba je také bohatá na detaily. Dívka je veselá a komunikativní.*

KRESBA č. 11

Skupina: CH

Věk: 5,10 let

Test kresba lidské postavy – hodnocení

Lateralita: pravák

Tab. 11 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	0	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	0	1	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0	1	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	0	1	0	0										

Obsahová část (O -skór): 11b ..... 9. sten

Formální část (F- skór): 12b. ....10. sten

Celkový skór: 23b.....10. sten

***Kresba postavy pána:** Velikost postavy je 21,5 cm. Pán na obrázku je on sám. Postup kresby je od hlavy dolů, tzn. hlava, krk, trup, detaily obličeje, vlasy, paže a nohy. Při kreslení natáčí výkres, soustředí se a kreslí pomalu. Kresbu komentuje, že nenakreslil boty, pán je bosý. Jako jeden z mála nakreslil uši. Postava je disproporční, dominuje*

velká hlava. Linie jsou jisté. Celkově vyspělejší kresba (viz obrázek č. 5). Chlapec umí číst a psát. Nejraději kreslí jízdní řády.

Kresba libovolné postavy: Kresba představuje maminku, namaloval ji bez rukou.

KRESBA č. 12

Skupina: CH

Věk: 5,9 let

Test kresba lidské postavy – hodnocení

Lateralita: pravák

Tab. 12 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
		1	0	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	0	0	0	0	0										

Obsahová část (O -skór): 7b ..... 5. sten

Formální část (F- skór): 8b. ....4. sten

Celkový skór: 12b.....4. sten

Kresba postavy pána:. Velikost postavy je 20,5 cm. I přes opakovanou výzvu, “nakresli pána“, kreslí „ nějakou holku“. Postup kresby je od hlavy směrem dolů, tzn. hlava, trup, detaily obličeje, paže a nohy. Paže jsou upaženy. Nohy jsou znázorněny jednodimenzionálně a nejsou celé. Krk a chodidla chybí. Zajímavý je detail očí, jsou tam nakresleny řasy. Nelze poznat, zda se jedná o ženskou či mužskou postavu. Chlapec působí roztržitě, je velmi rychlý a kresbu komentuje. I přes instrukci, že se má kreslit pouze postavu, kreslí sluníčko a mráčky.

Kresba libovolné postavy: Libovolná kresba představuje nějakého pána, kterého nezná.

KRESBA č. 13**Skupina: CH****Věk: 5,9 let****Test kresba lidské postavy – hodnocení****Lateralita: pravák**

Tab. 13 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1	1	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	1	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	0	0	1	1										

Obsahová část (O -skór): 7b ..... 7. sten**Formální část (F- skór): 9b. ....8. sten****Celkový skór: 16b.....6. sten**

Kresba postavy pána: Velikost postavy je 19 cm. Pán na obrázku je rytíř. Postup kresby je od hlavy směrem dolů, tzn. hlava, trup, nohy, paže a detaily obličeje. Chybí krk. Nohy nejsou odděleny od trupu. Nos není vidět, „ je ukrytý pod brněním“, rytíř má v ruce meč a erb. Chlapec je komunikativní.

Kresba libovolné postavy: U kresby váhá, neví, co kreslit, nakonec kreslí maminku.

KRESBA č. 14**Skupina: CH****Věk: 5,9 let****Test kresba lidské postavy – hodnocení****Lateralita: pravák**

Tab. 14 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	0	0	0	0	0										

Obsahová část (O -skór): 9b ..... 7. sten
Formální část (F- skór): 5b. ....4. sten
Celkový skór: 14b.....6. sten

***Kresba postavy pána:** Velikost postavy je 10,5 cm. Pán na obrázku je nějaký cizí pán. Postup kresby je od hlavy směrem dolů, tzn. hlava, detaily obličeje, vlasy, trup, paže a nohy. Krk chybí. Paže, prsty i nohy jsou znázorněny jednodimenzionálně. Kresba je velmi jednoduchá. Zajímavé jsou detaily obličeje, u očí je znázorněna i panenka a u nosu ve tvaru trojúhelníku jsou naznačeny nosní dírky (viz. obrázek č.7). Nakonec přimaloval mrak, slunce a trávu.*

***Kresba libovolné postavy:** Kresba představuje maminku, ale není zde patrný rozdíl od postavy pána.*

KRESBA č. 15

Skupina: CH

Věk: 6,0 let

Test kresba lidské postavy – hodnocení

Lateralita: levák

Tab. 15 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	0	0	1	0	0										

Obsahová část (O -skór): 8b ..... 6. sten
Formální část (F- skór): 5b. ....4. sten
Celkový skór: 13b.....5. sten

Kresba postavy pána: Velikost postavy je 17 cm. Pán na obrázku je nějaký pán z knihovny. Postup kresby od hlavy směrem dolů, tzn. hlava, trup, paže, boty, detaily obličeje. Krk chybí. Nohy nejsou vidět, jsou schovány pod košili. Uši jsou znázorněny. Linie jsou tenké a roztřesené. Vlasy zasahují až do oblasti očí. Chlapec je výřečný a veselý.

Kresba libovolné postavy: Kresba představuje uřona.

KRESBA č. 16

Skupina: CH

Věk: 6,8 let

Test kresba lidské postavy – hodnocení

Lateralita: pravák

Tab. 16 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	1	1	1	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	0	0	1	0	0										

Obsahová část (O -skór): 8b ..... 6. sten

Formální část (F- skór): 5b. ....4. sten

Celkový skór: 13b.....5. sten

Kresba postavy pána: Velikost postavy je 19,5 cm. Pán na obrázku je brácha Mike. Postup kresby od hlavy směrem dolů, tzn. hlava, krk, trup, nohy, paže a detaily obličeje. Paže, prsty (naznačeny pouze křížkem) a nohy jsou jednodimenzionální. Postava je disproportionální. Kresba celkově velmi jednoduchá. Chlapec příliš nekomunikuje.

Kresba libovolné postavy: Libovolná kresba představuje maminku, detail vlasů odlišuje mužskou postavu od ženské.

KRESBA č. 17**Skupina: CH****Věk: 6,6 let****Test kresba lidské postavy – hodnocení****Lateralita: pravák**

Tab. 17 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0	0	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	0	0	1	0										

Obsahová část (O -skór): 7b ..... 4. sten**Formální část (F- skór): 9b. ....7. sten****Celkový skór: 16b.....5./6, sten**

Kresba postavy pána: Velikost postavy je 27 cm. Pán na obrázku je táta. Postup kresby je od hlavy směrem dolů, tzn. hlava, trup, detaily obličeje, paže, nohy a vlasy. Krk chybí. Pán má dlouhé vlasy, protože „táta má dlouhé vlasy“. Jinak bez detailů. Linie jsou jisté, neroztřesené. Postava pokrývá téměř celý papír.

Kresba libovolné postavy: Kresba představuje Mikuláše, tady už detail je čepice a pytel. Chlapec umí číst.

KRESBA č. 18**Skupina: CH****Věk: 6,8 let****Test kresba lidské postavy – hodnocení****Lateralita: pravák**

Tab. 18 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	0	0	0	0	0										

Obsahová část (O -skór): 7b ..... 3. sten**Formální část (F- skór): 8b. ....6. sten****Celkový skór: 15b.....5. sten**

Kresba postavy pána: Velikost postavy je 21 cm. Pán na obrázku je táta. Postup kresby je od hlavy směrem dolů, tzn. hlava, krk, trup, nohy, paže a detaily obličeje. Paže, prsty (naznačeny křížkem) a nohy jsou jednodimenzionální. Vlasy pokrývají celý obvod hlavy. Chlapec je nesoustředěný, stále si něco pobrukuje a směje se.

Kresba libovolné postavy: Kresba představuje maminku jako miminko, kresba v něm vzbuzuje návaly smíchu, od předešlé se liší velikostí a detailem vlasů.

KRESBA č. 19**Skupina: CH****Věk: 6,1 let****Test kresba lidské postavy – hodnocení****Lateralita: pravák**

Tab. 19 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	0	1	0	0	1	1	1	0	1	1	0	1	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	1	1	1	0										

Obsahová část (O -skór): 11b ..... 9. sten
Formální část (F- skór): 13b. ....10. sten
Celkový skór 24b.....10. sten

***Kresba postavy pána:** Velikost postavy je 16,5 cm. Pán na obrázku je strejda. Postup kresby je od hlavy směrem dolů, tzn. hlava, trup, paže, detaily obličeje, nohy a boty. Chybí krk. Postava je velmi detailní. Jednotlivé kusy oděvu jsou vyšrafovány, u kalhot naznačeny kolena a na botách jsou znázorněny tkaničky (viz. obrázek č.8). Chlapec se soustředí na kresbu, je komunikativní.*

***Kresba libovolné postavy:** Kresba představuje maminku. Chlapec umí číst a psát.*

KRESBA č. 20

Skupina: CH

Věk: 6,0 let

Test kresba lidské postavy – hodnocení

Lateralita: pravák

Tab. 20 Kresba lidské postavy - hodnocení

Obsahová část	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15
	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0
Formální část	P16	P17	P18	P19	P20	P21	P22	P23	P24	P25	P26	P27	P28	P29	P30
	1	1	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
	P31	P32	P33	P34	P35										
	1	0	1	0	0										

Obsahová část (O -skór): 9b .....7. sten
Formální část (F- skór): 9b. ....8. sten
Celkový skór 18b.....7. sten

***Kresba postavy pána:** Velikost postavy je 9,5 cm. Pán na obrázku je děda. Postup kresby je od hlavy směrem dolů, tzn. hlava, trup, paže, nohy a detaily obličeje. Krk chybí. I přes výzvu kreslil postavu na papír položený na šířku. Postava je poměrně malá, umístěná*

v kravám dolním rohu. Linie jsou tenké a roztřesené (viz obrázek č. 9). Chlapec je nekomunikativní a stydlivý.

Kresba libovolné postavy: Kresba představuje opět dědu, připomíná spíše nějaké zvíře (viz. obrázek č. 10), „je skrčený“.

Komparace skupin

Vzájemné srovnání dosažených výsledků obou skupin z hlediska pohlaví jsem pro větší přehlednost zpracovala do tabulek. Výsledky jsou zaznamenány ve stenech.

Tab. 21 Výsledky skupina D – dívky

Číslo kresby	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
O-sten	9	10	6	4	5	7	7	8	9	10
F-sten	10	5	6	5	6	6	7	8	7	7
Celkový sten	10	9	6	5	6	7	8	8	9	9

Průměrný obsahový sten: 7,5

Průměrný formální sten: 6,6

Průměrný celkový sten: 7,7

Získané hodnoty ukázaly, že u dívek obsahový sten převyšuje formální sten. Obsahový sten se nachází v pásmu na hranici mezi průměrem a nadprůměrem, formální sten se pohybuje v pásmu průměru. Hodnota průměrného celkového stenu udává hraniční pásmo mezi průměrem a nadprůměrem (Tab.21).

Tab. 22 Výsledky skupina CH – chlapci

Číslo kresby	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
O-sten	9	5	7	7	6	5	4	3	9	7
F-sten	10	4	8	4	4	3	7	6	10	8
Celkový sten	10	4	6	6	5	4	5	5	10	7

Průměrný obsahový sten: 6,2

Průměrný formální sten: 6,4

Průměrný celkový sten: 6,2

Formální sten lehce převyšuje sten obsahový, obě průměrné hodnoty se pohybují v pásmu průměru. Výsledky u obou stenů jednotlivých kreseb však velmi kolísají, pokrývají všechny tři pásma, od podprůměru, přes průměr až po nadprůměr. Celkový sten se nachází v pásmu průměru (Tab.22).

Získané výsledky ukazují, že skupina zastupující dívky dosahuje lepších výsledků ve všech hodnocených rovinách. Porovnáme-li průměrné hodnoty obsahového a celkového stenu, liší se v získaných stenech o jednu stenovou hodnotu, u formálního stenu je rozdíl nepatrný, pouze 0,2. Kdybychom však získané výsledky zaokrouhlili na celá čísla, pak i v tomto případě by rozdíl činil 1 stenovou normu a u celkového stenu dokonce 2 stenové normy. Největší rozdíl je pak u obsahového stenu, kdy průměrná hodnota skupiny dívek je vyšší o 1,3 než průměrná hodnota u chlapců.

Výsledky dívek se tak nacházejí v hraničním pásmu mezi průměrem a nadprůměrem, chlapci se pohybují ve středním pásmu průměru.

V rámci jednotlivých skupin pak výsledky ukazují, že dívky zvládají lépe obsahovou stránku kresby, naopak chlapci vykazují lepší výsledky ve formální části .

Skupiny byly porovnány i z hlediska velikosti postavy, kterou nakreslily. Pro přehlednost jsou výsledky opět zpracovány do tabulek.

Tab. 23 Velikost postavy skupina D – dívky

Číslo kresby	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Postava v cm	24,5	26,2	16,5	14,2	12	12,5	18,5	19,5	13,5	21

Průměrná velikost postavy: 17,8 cm

Ve skupině dívek vyšla průměrná velikost postavy 17,8 cm. Rozdíl mezi největší a nejmenší postavou této skupiny je 14,2 cm (Tab. 23).

Tab. 24 Velikost postavy skupina CH – chlapci

Číslo kresby	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Postava v cm	21,5	20,5	19	10,5	17	19,5	27	21	16,5	9,5

Průměrná velikost postavy: 18,2 cm.

Ve skupině chlapců vyšla průměrná velikost postavy 18,2 cm. Rozdíl mezi největší a nejmenší postavou je 12 cm (Tab. 24).

Hodnocení velikosti postav z hlediska pohlaví nepřineslo žádné zjištění. Rozdíl mezi průměrnou velikostí postavy dívek a chlapců je zanedbatelný, činí 0,4 cm ve prospěch chlapců. Kdybychom však výsledky zaokrouhlili na celá čísla, vyšel by rozdíl nulový. Můžeme tedy konstatovat, že průměrná velikost postavy předškolních dětí, dívek i chlapců, je 18 cm.

Zajímavější výsledky vyšly z hlediska individuálních srovnání, kdy rozdíly postav jsou poměrně velké. Největší postavu z obou skupin, nakreslila dívka, velikost 26,2 cm. Nejmenší postavu z obou skupin nakreslil chlapec, velikost 9 cm, rozdíl je pak 17,2 cm.

Porovnány byly i odpovědi na otázku “kdo je pán na obrázku“. Odpovědi jsou zaznamenány v následujících tabulkách.

Tab. 25 skupina D

D – dívky

Číslo kresby	Kdo je pán
1	nějaký pán
2	nějaký pán
3	táta
4	táta
5	táta
6	děda
7	táta
8	táta
9	táta
10	táta

Tab. 26 skupina CH

CH - chlapci

Číslo kresby	Kdo je pán
1	on sám
2	holka
3	rytíř
4	nějaký pán
5	pán z knih.
6	bratr
7	táta
8	táta
9	strejda
10	děda

Výsledek této položky je jednoznačný, dívky ve většině označily pána za tatínka nebo v jednom případě za jiného mužského člena rodiny (Tab. 25).

Výsledky skupiny chlapců přinesly různorodější výsledky. Pouze pět z chlapců označilo pána za tatínka nebo jiného mužského člena rodiny. Ostatní představy byly různé od pána z knihovny, rytíře, nějakou holku až po postavu samotného dítěte (Tab. 26).

Předešlé srovnání přineslo zjištění, že dívky si pod mužskou postavou představují v naprosté většině svého tatínka. Oproti tomu výsledky chlapců již toto nepotvrdily, pouze dvakrát označili pána přímo za tátu, ostatní odpovědi se velmi lišily.

8. Závěry výzkumu

V této kapitole se zaměřím na shrnutí a zhodnocení výzkumu, který jsem provedla a na interpretaci získaných výsledků. Vycházím nejen ze získaných hodnot, ale i z poznámek, které jsem získala při pozorování a samozřejmě z informací uvedených v odborné literatuře.

Ve výzkumné části jsem se zaměřila na analýzu kresby lidské postavy předškolních dětí, s cílem specifikovat zvláštnosti z hlediska pohlaví.

Byly stanoveny tři následující hypotézy:

Hypotéza 1: *V kresbách dívek je více detailů*

Hypotéza se potvrdila. Předpokládala jsem, že skupina dívek dosáhne vyššího obsahového skóru než skupina chlapců. Získané průměrné hodnoty tuto tezi potvrdily. Dívky dosáhly průměrné hodnoty obsahového stenu 7,5 a chlapci 6,2 (Tab.21 a 22).

Tato hypotéza potvrdila předpoklad, že dívky jsou při kresbě pečlivější a detailnější, rády své kresby „přikrášlují“, to dokazuje fakt, že úroveň obsahové stránky kresby dívek převážila stránku formální. Samozřejmě jednotlivé výsledky poukazují na individuální rozdíly. Při hodnocení obsahové části se stala zajímavá položka číslo 5, tedy znázornění detailů očí (obočí nebo řasy), pouze jedna dívka naznačila tento detail, dá se polemizovat, jestli tato skutečnost souvisí s věkem či nikoliv (se vzrůstajícím věkem, přibývají detaily), dívka sice patří ke starším dětem ze skupiny, ale jsou tam i děti starší.

Chlapcům činila potíže položka č. 2, tedy znázornění krku, u 7 z 10 krk zcela chybí, dokonce i v kresbách propracovaných a jinak detailních, přitom podle literatury pětileté až šestileté děti obvykle krk již znázorňují.

Hypotéza 2: *Kresby chlapců dosáhnou vyšší úrovně z hlediska technického provedení*

Hypotéza se nepotvrdila. Předpokládala jsem, že chlapci budou mít mužskou postavu lépe zvládnutou po stránce formální. Podle Novotné (In Kucharská, 2005) mají chlapci při kreslení postavy výhodu oproti dívkám, protože se jedná o postavu mužskou, se kterou se identifikují a mnohem raději ve svých kresbách znázorňují. Právě z důvodu technického nácviku jsem usuzovala na lepší provedení postavy.

Získané průměrné hodnoty tuto hypotézu vyvrátily. Dívky dosáhly průměrný formální sten 6,6 a chlapci 6,4 (Tab.21, 22). Rozdíl je sice malý, ale byl také sledován u malého počtu dětí. Lepší úrovně formální stránky kresby dosáhli chlapci pouze v porovnání s obsahovou stránkou svých kreseb.

Hypotéza 3: Děti při kresbě postavy znázorňují postavu stejného pohlaví

Hypotéza se potvrdila pouze u dívek. Vycházela jsem opět z předpokladu, že se do kresby promítne tendence předškolních dětí identifikovat se se stejným pohlavím, tedy dívky budou preferovat kresbu postavy ženské a naopak chlapci postavu mužskou.

Při volném zadání lidské postavy (bez striktního zadání pohlaví), nakreslily všechny dívky postavu ženskou, kterou označily nejčastěji za maminku nebo princeznu.

U skupiny chlapců se hypotéza nepotvrdila. Většina chlapců (6 z 10) nakreslila také postavu ženskou, svoji maminku.

Z těchto výsledků lze usuzovat, že u předškolních dětí, pod pojmem lidská postava dominuje ženský element v podobě matky. Z teoretické části víme, že děti znázorňují toho nebo to, co je pro ně důležité, k čemu mají bližší vztah, z toho usuzují, že vazba matka-dítě u předškolních dětí neustále převažuje nad kteroukoliv jinou citovou vazbou. Abychom toto zjištění mohli považovat za obecně platné, bylo by potřeba hlubšího šetření s větším počtem respondentů.

Pro naplnění dílčího cíle - specifikovat zvláštnosti v kresbě z hlediska pohlaví - jsem provedla srovnání následujících položek.

Co se týká srovnání velikosti postav (Tab.23, 24), výsledky z hlediska pohlaví nepřinesly žádné zjištění. Rozdíly byly minimální. Vhodnější by u této položky bylo individuální posouzení každé kresby spolu s poznámkami, získanými při pozorování. Pro úplnost by byla vhodná anamnéza dítěte. Ze svých stručných postřehů mohu pouze konstatovat, že nejmenší postavy kreslily děti zamlklé a nekomunikativní. Tato skutečnost se mi zdá být dalším dobrým podnětem pro obsáhlejší výzkum.

Další komparaci skupin jsem provedla na základě odpovědí, koho představuje pán na obrázku. Už v komentáři výsledků jsem uvedla, že dívky v naprosté většině označily

pána za tatínka, příčinu můžeme shledat ve skutečnosti, že otec hraje v jejich dosavadním životě dominantní mužskou roli.

Oproti tomu výsledky chlapců již toto nepotvrdily, pouze dvakrát označili pána přímo za tátu, ostatní odpovědi se lišily, od pána z knihovny, rytíře, nějakou holku, až po postavu samotného dítěte. Můžeme usuzovat na to, že chlapci nacházejí ve stejném pohlaví více vzorů, mají větší výběr od různých hrdinů, sportovců až po ztvárnění sebe samého. Proto se do jejich odpovědí promítlo více fantazie a hravosti.

K naplnění dalšího dílčího cíle, týkajícího se druhé z dílčích otázek, jsem si stanovila následující kategorie:

Postup kresby

Děti začínají kresbu postavy od hlavy a postupují kaudálním směrem. Hlava představuje nejdůležitější část těla a je taky prvním vývojovým znakem v kresbě lidské postavy. Tato domněnka se potvrdila i v tomto výzkumu, 19 z 20 dětí kresbu začínalo hlavou. Postup se lišil pouze v zobrazování konkrétních detailů.

Lateralita

Původním záměrem bylo porovnat, jestli lateralita ovlivňuje úroveň kresby lidské postavy. Vzhledem k tomu, že pouze jeden z respondentů byl levák, ostatní byli praváci, nepodařilo se tuto položku vyhodnotit.

Komunikativnost, otevřenost

Touto položkou jsem chtěla zjistit, jestli se veselost a hovornost nějakým způsobem promítne do kresby. Tato položka vedla k zajímavým zjištěním, bohužel díky malému počtu respondentů značně povrchním, a tudíž nejednoznačným.

Při srovnání obou skupin, byla skupina chlapců daleko více komunikativnější, veselejší a otevřenější. I tady bychom mohli hledat příčinu tak různorodých odpovědí skupiny chlapců na otázku, kdo je pán na obrázku. Mnohé z nich byly opravdu veselé a samotní respondenti se svým odpovědím zasmáli. Zároveň jsem však u některých komunikativnějších chlapců zaznamenala horší soustředěnost a značnou roztěkanost.

Dívky se lépe soustředily, většinou působily klidným dojmem, na druhou stranu se s nimi hůře navazoval kontakt. Podle mého názoru mě až příliš stavěly do role „učitelky“, a tento fakt mohl ovlivnit i jejich bezprostřednost a otevřenost. Dívky dosáhly lepších průměrných výsledků po všech stránkách, jak v obsahovém, formálním

i v celkovém skóru, což z části můžeme přičítat jejich lepší soustředěnosti. Chlapci však v kresbách promítli „více ze sebe“, dokázali se lépe uvolnit.

Toto zjištění mě překvapilo a přivedlo na myšlenku dalšího možného směru výzkumu. V souvislosti s pohlavím a chováním dívek během kresby, by bylo zajímavé zjistit, zda pohlaví examinátora ovlivňuje na výsledky výzkumu u předškolních dětí.

Co se týče kritického zhodnocení mého výzkumu, za nedostatek považuji malý počet respondentů. Vzhledem k mým možnostem a pevně daným rozsahem bakalářské práce, nebylo možné počet respondentů navýšit. Uvědomuji si, že i poměrně velký věkový rozdíl jednotlivých respondentů mohl ovlivnit výsledky výzkumu. Vzhledem k častému odkladu školní docházky, se mně však nepodařilo věkový rozdíl snížit.

9. Shrnutí výsledků

Co se týká cílů mé práce, troufám si tvrdit, že byly naplněny. Ze svého výzkumu můžu vyvodit několik závěrů:

- *Dívky předškolního věku, na základě vyhodnocení testu kresby lidské postavy, dosahují lepších výsledků než chlapci téhož věku.*
- *V kresbách dívek předškolního věku se objevuje více detailů než u chlapců.*
- *Postup kresby lidské postavy předškolních dětí je od hlavy směrem dolů.*
- *Dívky předškolního věku kresbu pána nejčastěji identifikují se svým tatínkem.*
- *Při kresbě libovolné lidské postavy znázorňují děti předškolního věku postavu maminky.*

Závěry, které vyplynuly z výzkumu, nemůžeme pro malý počet respondentů označit za obecně platné pro všechny děti předškolního věku. I přesto mohou být získané výsledky a závěry námětem pro další zpracování v diplomové práci.

Na závěr bych ráda dodala, že jak přímá práce s dětmi, tak následný rozbor kreseb byl pro mě velmi zajímavou, obohacující a přínosnou činností.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala dětskou kresbou se zaměřením na předškolní věk. Cílem bylo charakterizovat zákonitosti vývoje dětského výtvarného projevu a ukázat její využití v diagnostice.

K výběru tohoto tématu mě inspirovaly mé vlastní děti a zvědavost najít na své otázky odpovědi. Dětská kresba je krásné, nesmírně obsáhlé a složité téma, které můžeme pojmout z mnoha úhlů pohledu. Snažila jsem se vymezit to nejdůležitější z této problematiky.

Na počátku jsem se domnívala, že se jedná o téma spíše psychologické. Postupem času jsem stále více zjišťovala, jak užitečná a přínosná může dětská kresba být pro práci sociálního pedagoga. Tato profese spočívá ve dvou základních činnostech, integrační a rozvojové. V každé ze zmíněných oblastech, můžeme dětskou kresbu využít, ať už při diagnostice nebo jako nástroj následné terapie. Pro dítě je kresba hrou a samotný proces kreslení jej nejen rozvíjí, ale přináší mu pocit uvolnění a radosti.

Co se týká empirické části, zvolila jsem si jako hlavní cíl analyzovat kresbu lidské postavy dětí předškolního věku. Jednalo se o posouzení a komparaci kreseb dvou různých skupin, a sice dívek a chlapců navštěvujících běžnou třídu mateřské školy. Dílčí cíle pak spočívaly v postihnutí společných znaků a také ve vyhledání odlišností v kresbách z hlediska pohlaví.

Na základě zpracovaných materiálů a s ohledem na stanovené hypotézy jsem dospěla k několika závěrům.

V kresbách dívek předškolního věku se objevuje více detailů než u chlapců a postavu pána nejčastěji identifikují se svým tatínkem. Děti předškolního věku postupují při kresbě postavy od hlavy směrem dolů. Při znázornění libovolné postavy je pro ně nejčastějším námětem jejich maminka.

I když tyto závěry pro malý počet respondentů nelze zobecnit na všechny děti předškolního věku, mohou sloužit jako podklad pro další možné zpracování témat, dotýkajících se dětí této věkové kategorie.

Na úplný závěr bych chtěla zdůraznit, že při práci s kresbou je třeba být velmi opatrný, protože při nesprávném či neprofesionálním použití může být takový nástroj značně

rizikový. Je tedy nezbytné, nejprve se seznámit se všemi teoretickými a etickými aspekty problému a brát je neustále v potaz.

Druhou skutečností, kterou nesmíme nikdy opomíjet, je individualita dítěte. Psychický vývoj je tak rozdílný, že kresba jednoho dítěte, zcela se lišící od kresby jiného jedince stejného věku, může být naprosto odpovídající.

Resumé

Bakalářská práce na téma „Kresba jako nástroj poznání dítěte“ je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou.

Teoretická část obsahuje tři kapitoly. První kapitola je věnována vývoji dětské kresby, který úzce souvisí s vývojem jedince. Znalost jednotlivých stádií je klíčová pro další práci s dětskou kresbou, proto je úvodní kapitola zaměřena na vývoj nejdůležitějších oblastí týkajících se kresby. Jsou zde charakterizovány jednotlivé vývojové etapy dětské kresby v jednotlivých věkových obdobích a faktory, které mohou tento vývoj ovlivňovat. Podrobněji je zde popsán i vývoj kresby lidské postavy, která je ústředním tématem empirické části a vývoj grafomotoriky.

Druhá kapitola se zabývá obsahovou stránkou kresby, co, jak a proč dítě kreslí. Snaží se zachytit možná úskalí interpretace dětské kresby. Pozornost je zde věnována nejčastějším námětům dětských kreseb, dále jsou zde uvedeny a popsány zvláštnosti kresby, které jsou typické pro děti předškolního věku. V závěru kapitoly je stručně vymezena základní symbolika v dětské kresbě ve vztahu k typu osobnosti a význam barev.

Poslední kapitola teoretické části se týká využití kresby v diagnostice, snaží se zdůraznit její význam a funkci jako diagnostického nástroje, objasňuje rozdíl mezi pojmy psychologická a pedagogická diagnostika. Zmiňuje možné způsoby použití v kresebných testech. Závěrem vysvětluje rozdílné přístupy hodnocení kresby lidské postavy a zároveň podrobněji popisuje Test kresby lidské postavy od F. Goudenoughové, který je použit v empirické části.

Empirická část plynule navazuje na teoretickou část bakalářské práce a prezentuje vlastní výzkumnou činnost. Předmětem této poslední kapitoly je studie kvalitativního charakteru, analýza kresby lidské postavy u dětí předškolního věku.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá dětskou kresbou a jejím možným využitím v diagnostice, se zaměřením na kresbu lidské postavy u dětí předškolního věku. Cílem studie je přiblížit kresbu jako možný nástroj porozumění a poznání dítěte. Práce se snaží popsat jednotlivá vývojová období a specifika kresebného projevu předškolních dětí, zároveň si klade za cíl vymezit společné a rozdílné znaky z hlediska pohlaví.

Součástí práce jsou teoretické poznatky z této oblasti a studie kvalitativního charakteru, analýza kresby lidské postavy u předškolních dětí.

Práce je určena nejen pro sociální pedagogy pro lepší orientaci v dané oblasti, ale i pro rodiče a všechny dospělé, kteří se chtějí dozvědět něco více o dětské kresbě, která nám poskytuje cenné informace o prožitku a psychice dítěte.

Klíčová slova:

dětská kresba, předškolní věk, kresba lidské postavy, specifika kresebného projevu, diagnostika

Abstract

This bachelor work deals with children's drawing and the possibility to use it to diagnose psychological elements and as well to use it as a tool for understanding physical elements of the human figure amongst preschool children. The goal of the study is to utilize drawing as a possible tool for understanding the mind of the child. The work aims to describe the characteristics of different developmental stages and drawing specifics of preschool children and also to define the common and different characteristics in terms of gender.

A part of the thesis is dedicated to theoretical knowledge in this field of study and the qualitative analysis of human figure drawings.

The work is intended not only for social educators but also to help those interested better orient themselves in this field and also for parents and adults who want to learn more about children's drawings and in turn gain valuable information as it relates to the child's feelings and the child's psyche.

Key words:

children's drawing, preschool age, drawing of the human figure, specifics of drawing expression, diagnosis

Literatura a prameny

1. ALTMAN, Z. *Test stromu*. Praha: Pražská pedagogicko-psychologická poradna s.r.o., 2002, 176 s. ISBN neuvedeno.
2. BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky. Jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno: Computer Press, 2006. ISBN 80-251-0977-1.
3. ČAČKA, O. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum & Hroch, 1994, 112 s.. ISBN 80-85-799-03 -0.
4. DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2008, 208 s. ISBN 978-80-7367-415-1.
5. DE SAINT-EXUPÉRY, ANTOINE: *Malý princ*. Praha: Albatros, 1989, 95 s.. ISBN neuvedeno.
6. KERN, H., MEHLOVÁ, CH. ET AL. *Přehled psychologie*. Praha: Portál, 1999, 296 s. ISBN 80-7178-426-5.
7. KUCHARSKÁ, A., MÁJOVÁ, L. *Dětská kresba v psychologickém výzkumu*. Praha: UK, 2005, 96 s. ISBN 80-7290-217-2.
8. KUCHARSKÁ, A., ŠVANCAROVÁ, D. *Bezstarostné roky?* Praha: Scientia, 2004, 90 s. ISBN 80-7183-291-X.
9. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. Aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
10. MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2005, 445 s. ISBN 80-246-1056-6
11. MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2003, 232 s. ISBN 80-7178-799-X.
12. MLČÁK, Z. *Diagnostické využití v práci učitele*. Ostrava: Scholaforum, 1996, 25 s. ISBN 80-86058-05-0.
13. ONDRŮJOVÁ, L. *Dětská kresba. Přehled dosavadního pedopsychologického bádání o hlavních jejích problémech, příspěvek k jejímu experimentálnímu zkoumání*. Brno: Knihovny Nových škol, 1930, 202 s. ISBN neuvedeno.

14. PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 1997, 144 s. ISBN 80-7178-146-0.
15. SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001, 792 s. ISBN 80-7178-545-8.
16. SVOBODOVÁ, Y. *Rozvoj grafomotoriky u dětí předškolního věku*. Nepublikovaná diplomová práce. Brno : Masarykova Univerzita, 2008.
17. ŠTURMA, J., VÁGNEROVÁ, M. *Kresba postavy T-76(modifikace testu F. Goodenoughové) I. část: Příručka k testu*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, 1982, XX s. ISBN neuvedeno.
18. ŠVANCARA, J. A KOLEKTIV AUTORŮ. *Diagnostika psychického vývoje*. Praha: Avicenum - Zdravotnické nakladatelství, 1971, 368 s. ISBN neuvedeno.
19. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta. Výtvarný projev a psychický život dítěte*. Praha: Portál, 2002, 128 s. ISBN 80-7178-599-7.
20. UŽDIL, J., ŠAŠINKOVÁ, E. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, 192 s. ISBN neuvedeno.
21. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
22. VAŠUTOVÁ, M. *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005 ISBN 80-7042-691-8.

Přílohy - seznam

Příloha č. 1: Kritéria pro hodnocení testu kresby lidské postavy

Příloha č. 2: Obrázky č.1 – č. 10

Příloha č. 1: Kritéria pro hodnocení testu kresby lidské postavy

Obsahová část

1. **Trup** – jakékoliv dvojdímenzionální znázornění
2. **Krk** – jakékoliv dvojdímenzionální znázornění
3. **Ústa** – každý jasný způsob provedení
4. **Nos** – každý jasný způsob provedení
5. **Detaily očí I.** - znázornění obočí nebo řas
6. **Detaily očí II.** – znázornění panenky oka
7. **Vlasy I.** – jakékoliv znázornění vlasů
8. **Vlasy II.** – znázornění lepší než čmáranice
9. **Paže** – jakýkoliv způsob vyjádření
10. **Prsty** – jakékoliv jasné znázornění
11. **Prsty ve správném počtu** – 5 prstů na každé ruce
12. **Chodidla nebo boty** – znázornění na obou nohou
13. **Oděv I.** – každé jasné znázornění
14. **Oděv II.** – alespoň dvě součásti oděvu
15. **Oděv III.** – úplné oblečení, zřetelně znázorněné

Formální část

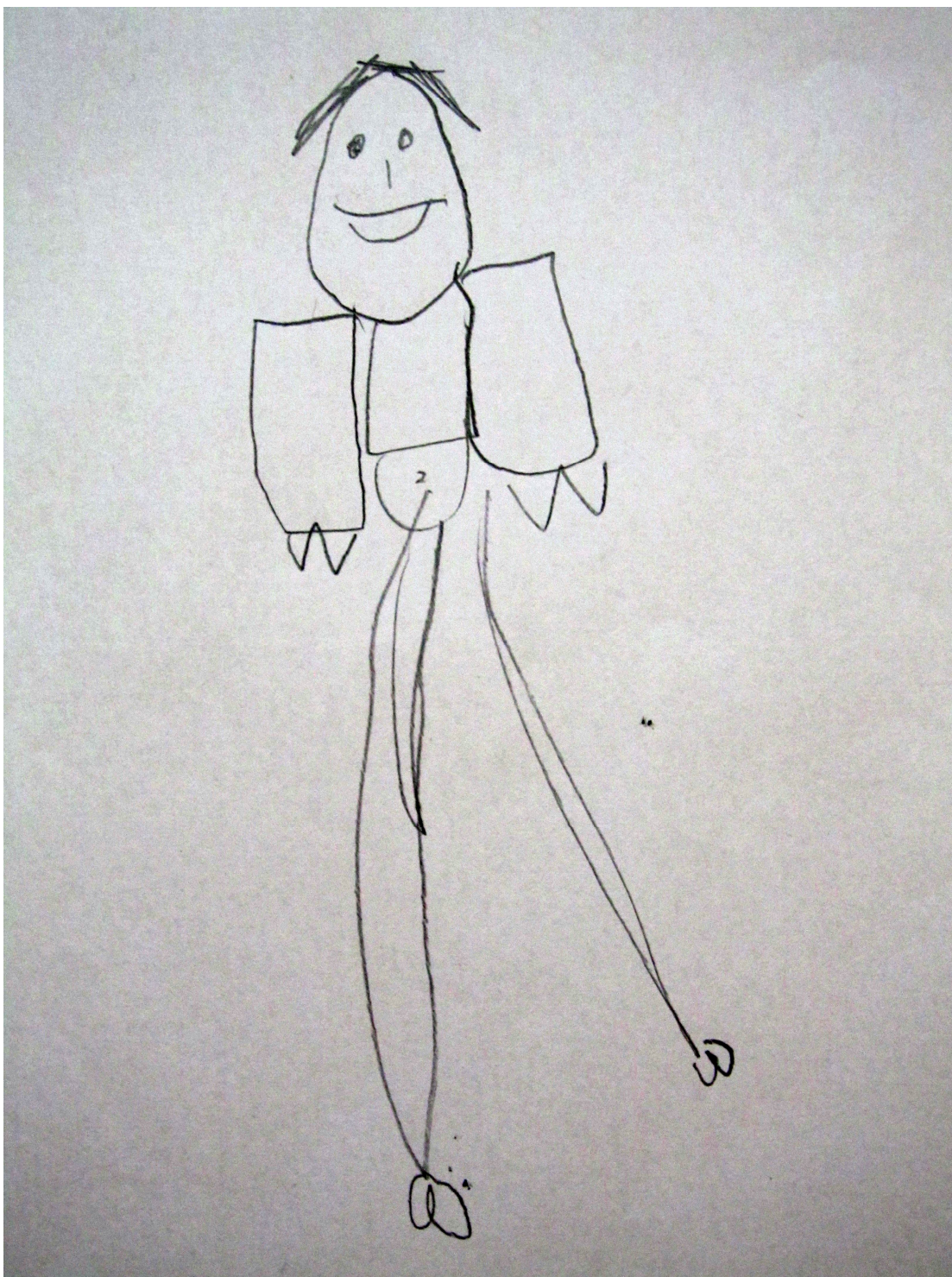
16. **Proporce hlavy** – hlava je menší než polovina trupu a větší než jeho desetina
17. **Profil** – znázornění bez podstatné chyby
18. **Nos je dvojdímenzionální** – musí být znázorněný dvojrozměrně
19. **Proporce oka** – vodorovný rozměr musí být větší než svislý
20. **Připojení paží** – obě paže jsou připojeny k trupu nebo ke spojnici hlavy a trupu
21. **Připojení paží na správném místě** - v bodě, který lze označit jako ramena
22. **Paže nejsou upaženy** – musí svírat s trupem úhel menší než 90
23. **Ramena** – jsou spolehlivě vyznačena
24. **Paže dvojdímenzionální** – obě paže jsou znázorněny dvojrozměrně
25. **Proporce paží** – obě paže jsou přibližně stejně dlouhé jako trup
26. **Symetrie paží** – obě paže jsou přibližně stejně dlouhé a široké
27. **Kloub lokte** – zřetelně znázorněný
28. **Prsty ve dvou dimenzích** – jejich délka musí být větší než šířka

- 29. Trup** – délka je větší než šířka
- 30. Připojení nohou k trupu** – musí být připojeny obě nohy
- 31. Nohy jsou dvojdimenzionální** – obě nohy jsou nakresleny dvojrozměrně
- 32. Proporce nohou** – délka obou nohou nesmí být menší než délka trupu a větší než dvě délky trupu
- 33. Symetrie nohou** – obě nohy jsou přibližně stejně dlouhé a široké
- 34. Proporce chodidla** – chodidlo je dvojrozměrné, délka je větší než šířka
- 35. Chodidlo je rozčleněno** – zřetelné oddělení podpatku boty nebo paty

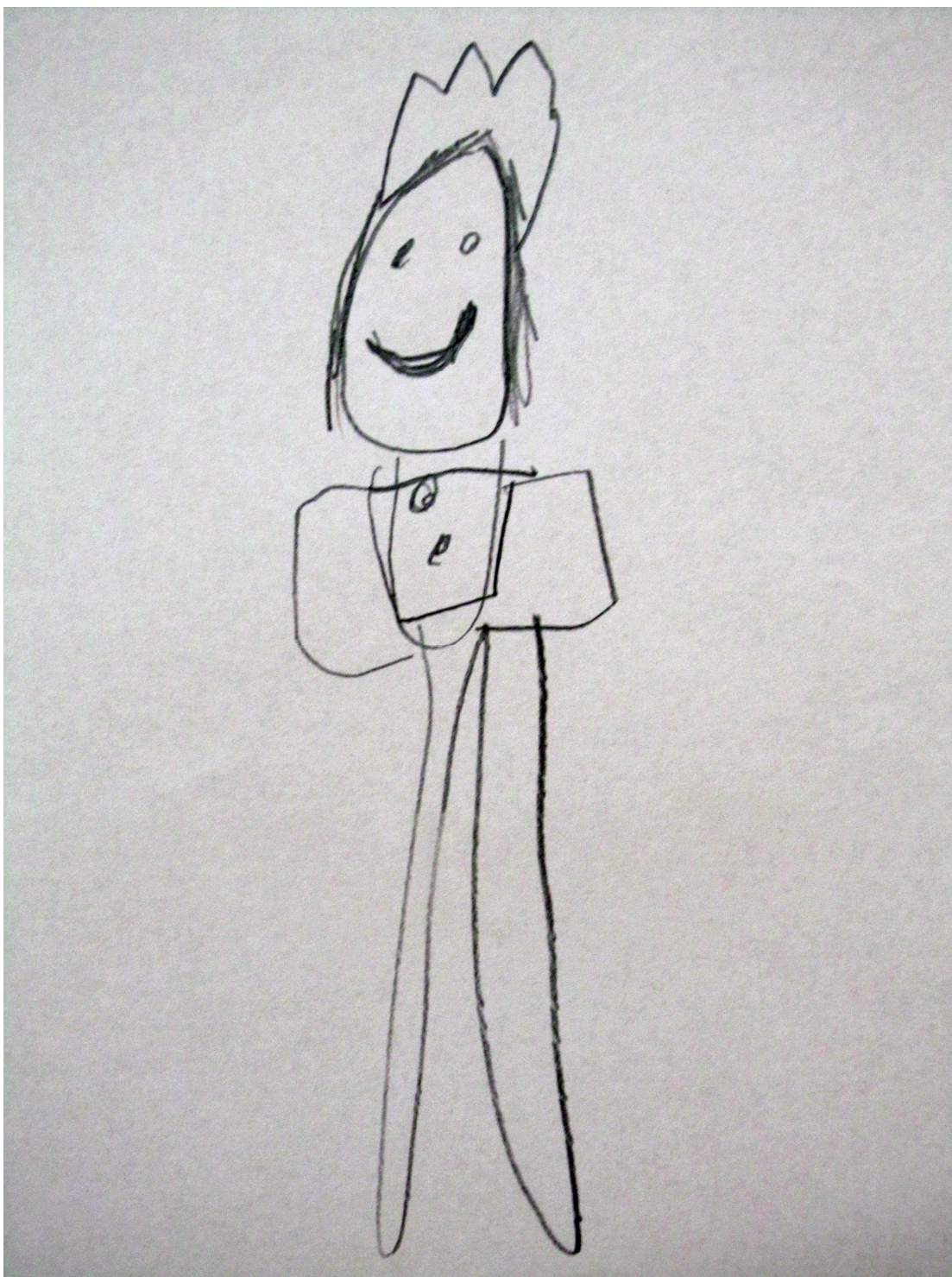

Obrázek č. 1 *Kresba postavy - nějaký pán (dívka; 5,11). Obsahová stránka kresby dosahuje vyšší úrovně než formální provedení.*

Obrázek č. 2 Kresba postavy - táta (dívka; 5.9). Jednotlivé části jsou znázorněny pomocí geometrických tvarů.

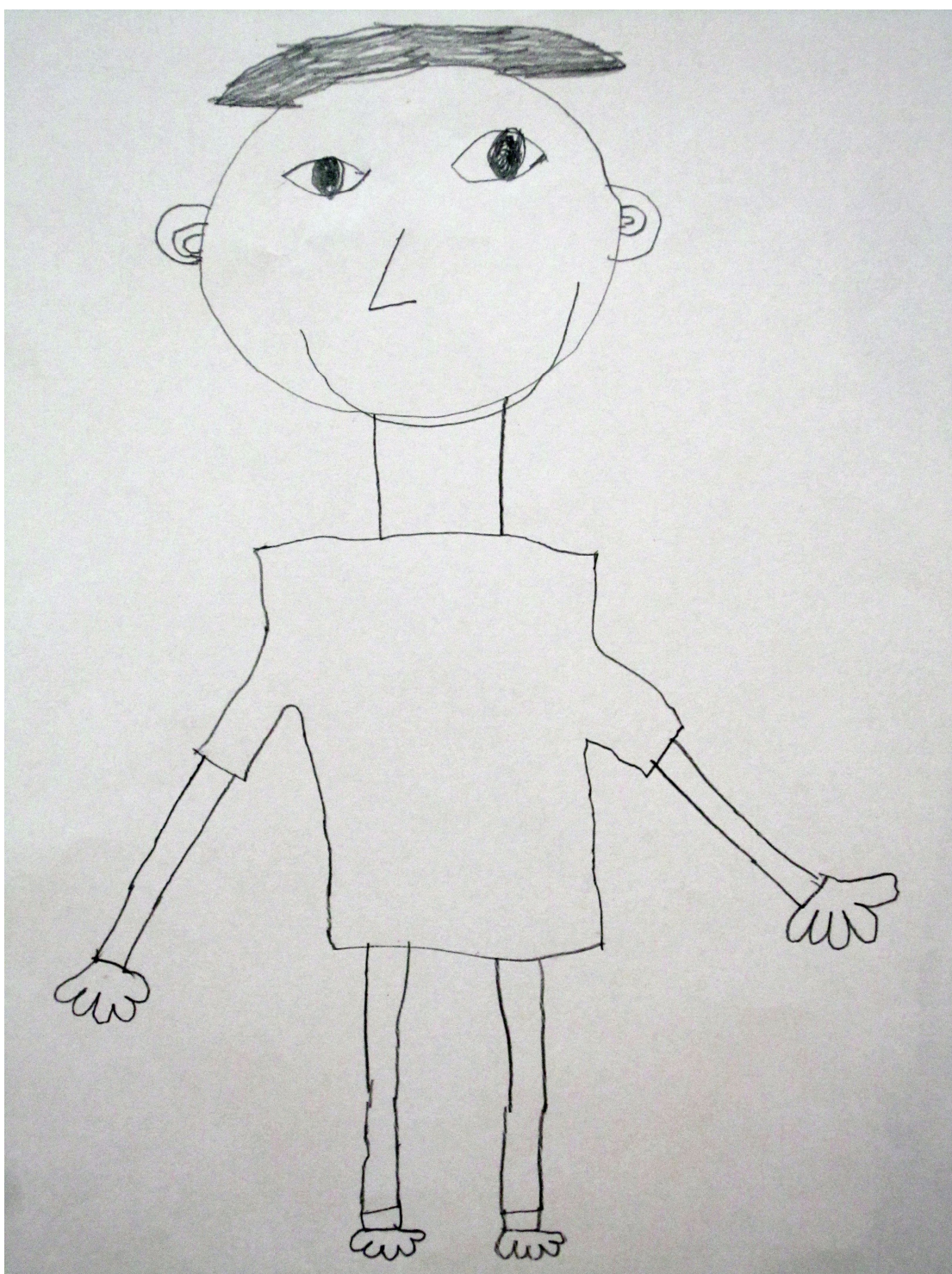
***Obrázek č. 3** Kresba libovolné postavy – princezna (dívka; 5,9). Jednoduchý detail korunky odlišuje postavu pána (Obr.2) od postavy princezny.*

Obrázek č. 4 Kresba postavy - děda (dívka; 5,10). Postava je nesouměrná a linie jsou nejisté a roztřesené.

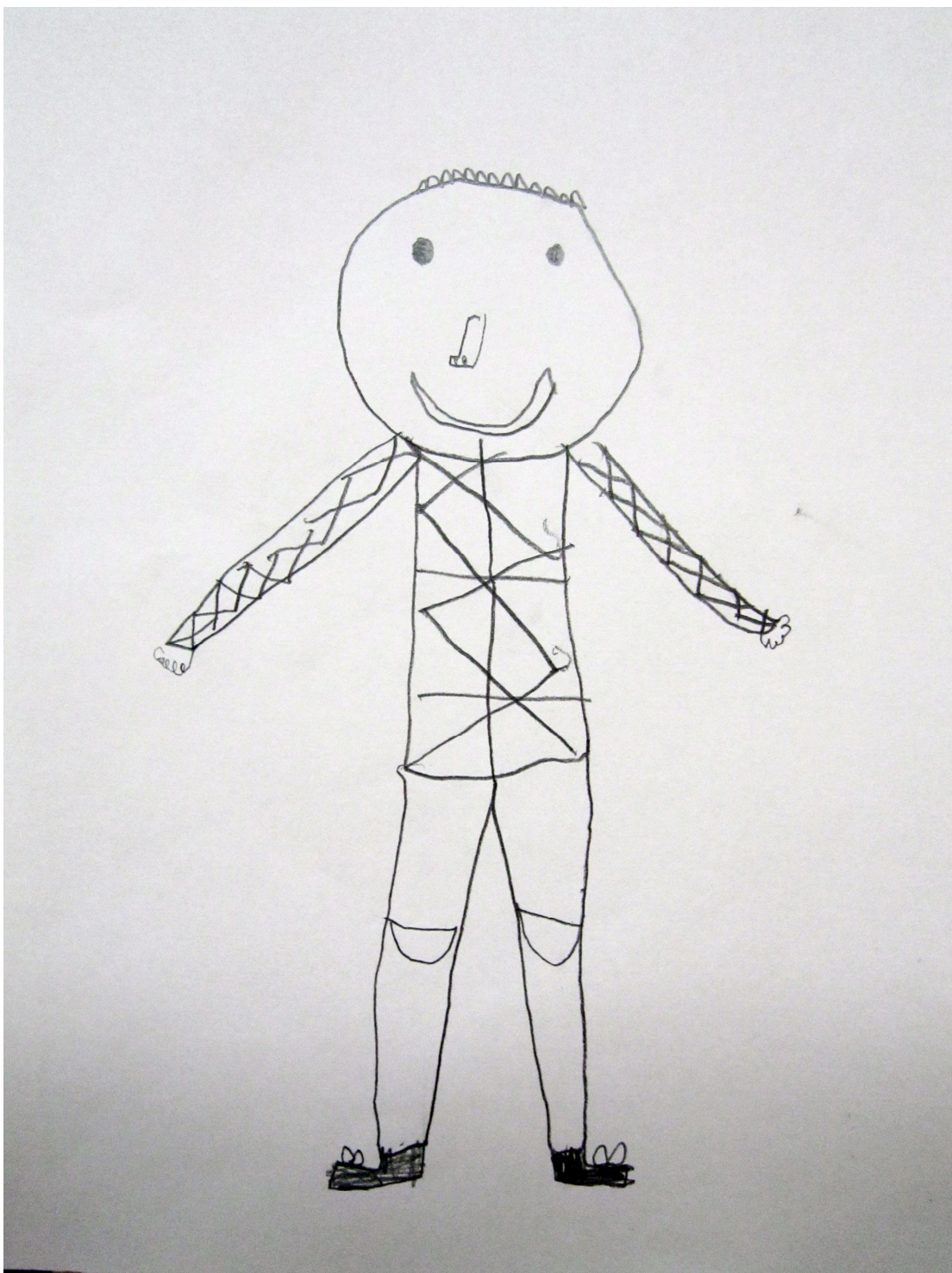
Obrázek č. 5 Kresba postavy - táta (dívka; 6,7). Celkově vypsělá a povedená kresba s množstvím detailů. Na první pohled upoutá detail dolíků v bradě a naznačeného mírného „strniště vousů“.

Obrázek č. 6 Kresba postavy - autoportrét (chlapec; 5,10). Celkově povedená kresba, jako jediný ze všech dětí si pod kresbou pána představil sám sebe.

Obrázek č. 7 Kresba postavy - nějaký pán (chlapec; 5,9). Celkově jednodušší kresba, končetiny jsou znázorněny jednodimenzionálně.

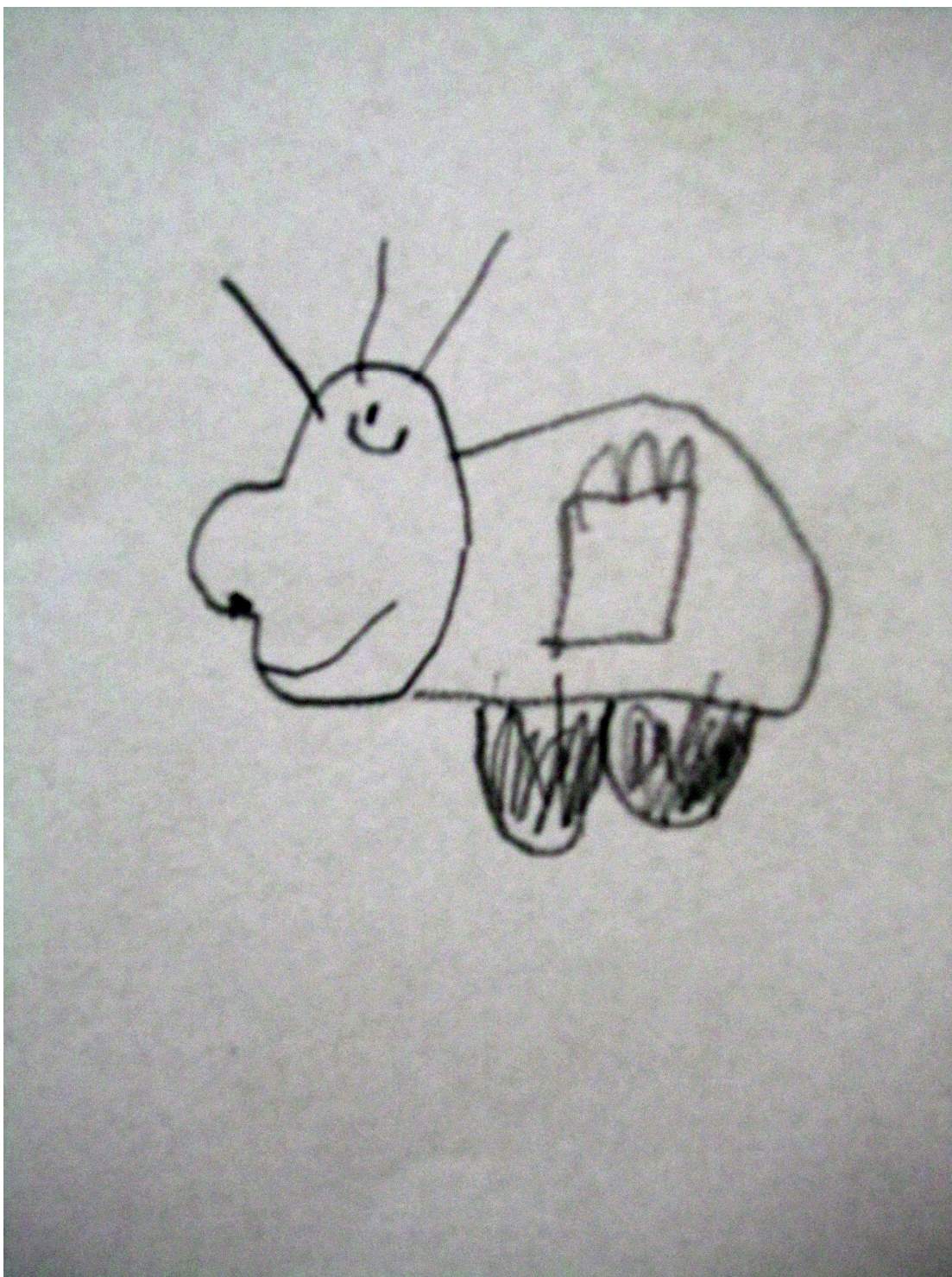

Obrázek č. 8 Kresba postavy - strejda (chlapec; 6,1). Jedna z nejpropracovanějších kreseb, naznačeny všechny části oděvu, včetně kolenou.

Obrázek č. 9 Kresba postavy - děda (chlapec; 6,0). Linie jsou nejisté, jedná se o nejmenší ztvárněnou postavu ze všech dětí.

Obrázek č. 10 Kresba libovolné postavy - děda (chlapec; 6,0). Nejpřekvapivější kresba libovolné postavy ze všech, nakreslil ji chlapec, který při kresbě pána, také znázorňoval dědu (Obr.9). Tady je děda "skrčený".